

T.C. ÇORUM VALİLİĞİ
İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ

Çorum Halk Kültürü

"Çorum Halk Kültürü" kitabı, ÇORUM VALİLİĞİ İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ koordinesinde hazırlanmış ve İL ÖZEL İDARESİ katkılarıyla bastırılmıştır.

Her türlü telif hakkı makale yazarlarına ait olup yazarlardan izin alınmadan makaleler çoğaltılamaz, kopyalanamaz ve basılamaz.

T.C. ÇORUM VALİLİĞİ
İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ

Yayın No: 4

ISBN: 978-605-363-700-4

Koordinatör:

Ali ÖZÜDOĞRU

İL Kültür ve Turizm Müdürü

Redaktör:

Osman YÜZTGENÇ

Şube Müdürü

İletişim:

Çorum İL Kültür ve Turizm Müdürlüğü
Valilik Ek Bina C Blok 8. Kat / ÇORUM
Tel: (0364) 213 47 04
Faks: (364) 212 05 10

Baskı:

Sistem Ofset
Bas. Yay. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Strazburg Cad. No: 7/A Sıhhiye-Ankara
Tel: (0312) 229 18 81 - 231 32 57
www.sistemofset.com.tr

ÇORUM'DA ÖLÜMLE İLGİLİ GELENEK VE İNANIŞLAR

Bircan KALAYCI DURDU^{41*}

Doğanın kaçınılmaz yasalarından biri olarak karşımıza çıkan ve halk arasında genellikle ruhun bedenden ayrılması olarak tanımlanan ölüm, geleneksel ve dini pratiklerin eşlik ettiği temel geçiş dönemlerinden biridir. Ölüm sürecini çevreleyen inanış ve gelenekler bazı ortak özellikler yanında toplumdan topluma, yöreden yöreye değişebilen farklı pratikleri içinde barındırır. Çorum da ölüm süreciyle ilgili gerek genel gerekse genel dışındayken, yöresel nitelikli uygulamalar açısından çeşitliliği olan yörelerimizden biridir. Çorum'un ölüm ile ilgili gelenek ve inanışları; ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası olmak üzere üç başlık altında ele alınacaktır. Bu çalışma, yörede farklı tarihlerde, farklı kişiler tarafından yapılmış alan araştırması derlemelerine dayanmaktadır.⁴²

ÖLÜM ÖNCESİ

Ölüm, bilindiği gibi hastalıklar, kazalar, felaketler vb. şeklinde değişik nedenlerle gerçekleşmektedir. Diğer yandan iklimin de canlılar üzerinde belirleyici bir etkisi vardır. Özellikle geçiş dönemleri; ilkbahar, sonbahar mevsimleri iklime uygun alışkanlıkların kırılma yaşadığı dönemlerdir. İşte geçiş dönemlerindeki bu hassasiyetin etkisiyle olsa gerek, Lâçin ve Kargı'da ölümlerin daha çok yaprak dökümünde, İskilip'te güzün ve baharda olduğuna ilişkin gözlemsel bilgilerden söz edilmiştir.

Ölüm Belirtileri

İnsan, bir yandan geçmişten bu yana geleceği önceden bilme arzusu içinde olmuş; geleceği önceden bilmek için de göksel olaylar, hayvanlar, yiyecekler, rüyalar vb. araçlara başvurmuştur. Diğer yandan ölüm korkusunun yarattığı bilinçaltı etkilerle alışılmışın dışındaki bazı olayları ölüm olacağına işaret olarak değerlendirmiştir. Benzer özellikler

^{41*}Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Folklor Araştırmacısı

⁴²Derlemeler; Osmaniye ilçesinde 1968 yılında Hasan Arslan, Alaca-Alacahöyük'te 1989 yılında N.Zeynep Özçörekçi Göl ve 2004 yılında Aydın Durdu, Kargı-Gökçedoğan Köyü ve Sungurlu-Aşağı Fındıklı Köyünde 1994 yılında Piri Er, Ortaköy-Karahacıp Köyünde 1994 yılında N.Zeynep Özçörekçi Göl, Merkez-Sarımbey'de 1997 yılında Çetin Çelik, Merkez-Büğdet Köyü ve Merkez-Hıdırlık'ta 2000 yılında Tülay Aslıhak, Merkez Konaklı Beldesinde 2003 yılında Tülay Aslıhak, Bayat-Eskialibey Beldesi, Mecitözü-Elmapınar Köyü, Mecitözü-Boğazkaya Köyü, Uğurludağ-Aşılarmut Köyü, Alaca-Küre Köyü, Alaca-Kalecikçaya Köyü, Oğuzlar ilçesi, Boğazkale ilçesi, Boğazkale-Evren Beldesi, Kargı ilçesi, Laçin ilçesi ve İskilip ilçesinde 05-16. 04. 2004 yılında Bircan Durdu tarafından yazarak ya da ses kaydıyla yapılan alan araştırması görüşmelerine aittir. Alaca, Alaca-Eskiyapar Köyü ve Alacahöyük için yazılı kaynaklardan da (kitap, makale) yararlanılmıştır.

Çorum'da ölüm belirtileriyle ilgili inanışlar için de geçerlidir. Yörede derlenen, hayvanlarla ilgili ölüm işaretleri şunlardır:

Yörede, hayvanlarla ilgili ölüm belirtileri kapsamında yaygın inanışlardan biri, baykuş ötmesinin iyiye işaret sayılmamasıdır. Baykuşun öttüğü yerde ya da evde ölüm olacağına inanılır. Küre ve Sarımbey'de baykuşun öttüğü yerin viran olacağına, İskilip'te baykuşun öttüğü mekâna bir zarar geleceğine inanılır. Öten baykuşa Oğuzlar'da "Hayırsan öt, şer isen git." denirken, Sarımbey'de baykuşun arkasından "Umdüğün bu olsun." diye yanmış kösek (yanmış odun parçası) atılır.

Hayvanlarla ilgili yaygın inanışlardan ikincisi, köpek ulumasının ölüme işaret sayılmasıdır. Oğuzlar'da köpeğin ezan vakti uluması, Aşılıarmut'ta sabah ezanında uluması, Elmapınarı'nda ulurken ağzını yukarı doğru tutarak uluması iyi sayılmaz. Sarımbey'de köpeğin gözüne Azrail'in görüldüğü, Konaklı'da sahibine gelecek belanın kendisine gelmesini söylediği belirtilir. Köpeğin uluması, Konaklı'da olduğu gibi deprem olacağına, yağmur ve dolu yağacağına da yorulabilmektedir. Uluyan köpeğe, Sarımbey'de ekmek verilir ya da köpek kovalanır. Uluyan köpeğe ekmek verme Boğazkale'de de olmakla birlikte uygulamanın adlandırması "köpeğe sadak verilmesi" şeklindedir.

Bazı kişiler de gelenekte olmasına karşın baykuş ötmesi (Aşağı Fındıklı) ve köpek ulumasının (Boğazkale) ölüme işaret sayılması gibi inanışların artık geçersiz olduğu, önemini yitirdiği şeklinde görüşlere sahiptir.

Yaygınlığı diğer ikisine göre daha az olan inanışlardan bir diğeri, karga ötmesine ilişkin değerlendirmelerdir. Karga ötmesi, Boğazkaya ve Küre'de iyi ya da kötü bir haber geleceğine; Kalecikkaya'da misafir geleceğine; Oğuzlar, Kargı, Elmapınarı ve Karahacip'te ise ölüm olacağına yorulur. Kargı'da olduğu gibi kimilerinin inancına göre hayvanlara, bu gibi şeyler malum olurmuş. Öyle ki Gökçedoğan'da söylendiği gibi evdeki hayvanlar huzursuzlanarak bunu belli ederlermiş. Karga öterken Küre'de "Hayırlıysan bir daha öt, hayırsızsan bırak git.", Boğazkale'de "Allah hayırlısını versin." denirken, Kargı'da bir fakire ya da yetime sadaka verilir.

Hayvanlarla ilgili bu tür inanışlardan yörede en dikkat çeken leyleklerle ilgili olandır. Uzun bir kıştan sonra havaların ısınmaya başlamasının bir göstergesi olan leyleğin ilk görünüşü sırasında ağzında getirdiği malzemeye önem verilir. Leyleğin ağzında Kalecikkaya, İskilip ve Boğazkale'de çaput varsa, Boğazkaya ve Oğuzlar'da beyaz çaput varsa, yine Oğuzlar'da mavi çaput varsa ölümün çok olacağına inanılır. Leyleğin ağzında çaput getirmesi Oğuzlar'da, darlığa da yorulabilmektedir. Leylek, çöp getirirse Boğazkale'de iyi sayılır ve Oğuzlar'da ev yapanın çok olacağı, al çaput getirirse Boğazkaya'da gelinin çok olacağı, buğday getirirse Oğuzlar'da bolluk olacağı tahmini yapılır. Leylek ayakta görülürse, Laçın'de leyleği gören kişinin o yıl hep gezeceği, evde durmayacağı da anlatılanlar arasındadır.

Bahsedilenlerin dışında, horozun vakitsiz ötmesi, Boğazkaya, İskilip ve Boğazkale'de iyi sayılmazken, Aşılıarmut'ta misafir geleceğine yorulur. İskilip, Oğuzlar, Küre, Boğazkale ve Kargı'da vakitsiz öten horoz, Kalecikkaya ve Küre'de horoz gibi öten tavuk kesilir.

Hayvanlar dışında, ölüm işareti olarak değerlendirilen diğer olaylara baktığımızda; yiyeceklerle ilgili bir inanış, yaygın olmamakla birlikte mantarla ilgilidir. İskilip'te, mantar çok olursa ölüm de çok olur denir.

Göksel olaylarla ilgili olarak öne çıkan inanış, yıldız kaymasıdır. Yıldız kaydığı zaman, Kalecikkaya'da birinin yıldızı düştü, Laçın ve Elmapınarı'nda biri ölecek denir. Yıldız hangi mahalleye kayarsa Konaklı'da, o mahalleden bir adam ölecek demektir. Laçın'de, herkesin gökyüzünde bir yıldız olduğu inancından söz edilir. Kuyruklu yıldız görünce Boğazkaya'da, kuraklık olacağına yorulur. Boğazkale'de aktarılanlara göre şeytanlar gökyüzüne ulaşmak için üst üste çıkar, melekler de bunlara ateş açmış. Yıldız kayması sanılan şey de o atılan ateşlerin ışıklarıymış. Aşılıarmut'ta ay yeni çıkınca dua edilir, 3 İhlas, bir Fatiha suresi okunur.

Ev, araç ve gereçlerle ilgili olarak Boğazkaya'da makasın ağız açık düşerse, Kalecikkaya'da ayakkabı ters dönerse, Konaklı'da cam eşya ya da ayna kırılırsa iyi gelmediği; Alacahöyük'te tandırda pişirilen ekmek alırken ya da koyarken dolanır durursa birinin ağızının, burnunun sarılacağı; Boğazkaya'da balta ve bel sapı kırılırsa nazara uğradığı söylenir. Cam eşya kırılması, belirtilenin aksine Elmapınarı'nda, kaza savıldığına da yorulur. Evin tavanının çatırdaması ise, özellikle evde yatan bir hasta varsa Elmapınarı'nda Azrail'in gelişindeki şiddetle, Boğazkale'de eskide kaldığı belirtilen bir inanış olarak ruhlarla ilişkilendirilir.

İnsan bedeniyle ilgili olarak göz seçirmesi, Aşılıarmut'ta başa bela geleceğine işaret sayılır. Bu arada hangi gözün seçirdiği de önemlidir. Boğazkaya'da sağ göz sağlığa, sol göz varlığa; Elmapınarı'nda sağ göz hayra sol göz şerre yorulurken Boğazkale'de aksine sağ göz seçirse sakın sol göz seçirse sakın denir yani iyi sayılır.

Kulak çınlaması, Oğuzlar'da yaşıt birinin düşen yaprağının, kulağı çınlayanın yaprağıma dokunduğuna yorulur. Bu inanış, esas itibarıyla herkesin öte dünyada bir ağaçta yaprağı olduğu ve düşen yaprak kiminse, onun zamanının dolduğuyla ilgilidir. Her dünyaya gelen için orda bir yaprak biter, her yaprak düşüşünde de biri ölür. Bu ağaç, Küre, Oğuzlar, İskilip ve Kargı'da Tuğba ağacı, Boğazkale'de ölüm ağacı olarak ifade edilir ve İskilip'te her yaprağında "la ilahe illallah" yazdığı söylenir. Küre ve Boğazkale'de kişinin bir yaprağı değil bir ağaç yaprağı olduğu ve düşen her bir yaprakla ya da sararıp düşen yaprağın, emsal birinin yaprağına değmesiyle kulağın çınladığı, ömrün kısaldığı söylenir. Kulak çınlamasına ilişkin bunlardan farklı olan bir değerlendirme Aşılıarmut'ta, uzaktan haber geleceği şeklindedir. Kulak çınladığı zaman Boğazkale'de "Yaprağı yaprağıma değene Allah rahmet eylesin." denir. İskilip'te verilen bilgiye göre kıyamette tuğba ağacının altında önce günahsız olanlar, ikiz anası olanlar ile şehit anası olanlar toplanacak ve Fatma Ana da orada bekliyor olacak. Küre'de, erkânın Tuğba ağacından icat olduğu belirtilmiştir.

Ölümü yaklaşan kişilerden bazısını, Boğazkaya, Kalecikkaya, Laçın, Oğuzlar ve Boğazkale'de kabir biti sardığından ve kimseye sızramayan bu bitin, kişi ölünce kaybolduğundan söz edilir.

Gündelik hayat içinde çocuklar da çeşitli anlamlar çıkarmada başvurulan araçlardan biridir. Bu kapsamda, çok ağlayan çocuk için Aşılıarmut ve Küre'de, bu birinin başını yiyecek ya da Elmapınarı'nda olduğu gibi anasının-babasının başını yiyecek denir. Aynı değerlendirme Elmapınarı'nda dişiyle doğan çocuk için de söylenir. Çok ağlayan çocuğa, Küre ve Boğazkale'de "kendi kendine uğrasın ağıtın, canını ye" denildiği gibi çocuğun ağızına da herhangi bir ayakkabıyla ya da Elmapınarı'nda olduğu gibi babasının ayakkabısıyla vurulur. Bu işlem, Küre'de çocuğun başı eşiğin üstündeyken, Boğazkale'de cuma salası verilirken ve üç ihlâs bir fatiha okuyarak uyulanır.

Ölüm işareti olarak değerlendirilenlerden önemli bir bölümü, her ne kadar bazıları Gökçedoğan'da olduğu gibi buna inanılmaması gerektiğini söylese de rüyalarla ilgilidir. Anlatılanlara göre Gökçedoğan'da ölümü yaklaşan kişi bu durumu 2, 3, 6 ay evvelinden rüyasında görür. Rüyasında atalarının onu götürmesi ölüme çıkar. Ölüme yorulan diğer rüyalar şunlardır: Çıplak, eğersiz kırat görmek, Boğazkaya, Aşılıarmut, Kargı ve Boğazkale'de; çıplak sarı deve görmek (deve görmek Boğazkale'de iyi sayılır) Elmapınarı'nda; gelinlik ve tabut görmek Laçın ve Kargı'da; kazma-kürek ve toprak kazıldığını görmek Alacahöyük'te; kalabalık görmek Küre'de; beyaz çamaşır yıkamak, pekmez kaynatmak, demir para bozdurmak, ayakkabısını kaybetmek Oğuzlar'da; araba görmek Elmapınarı'nda; araba sürmek, arabanın üstünde üzüm kasası görmek Evren'de ölüm olacağına işarettir. Rüyada ayakkabısını kaybetmek, et görmek Küre'de iyi sayılmaz.

Rüyada ağaçtan düşmek, Elmapınarı'nda ömrün kısaldığı manasına gelir. Üzüm için Laçın ve Karahacip'te, üzümün siyahı için İskilip'te ve yaş ceviz için İskilip ve Karahacip'te gözyaşı denir. Cevizi, Oğuzlar, Elmapınarı, Küre ve Boğazkale'de olduğu gibi darlık veya dövüş olacağına işareti olarak görme daha yaygındır. Soğan için Boğazkaya, Laçın ve Boğazkale'de acı bir şey olacak, Aşılıarmut'ta ise tam tersine tatlıya çıkacak denir. Yeşil ekin biçmek, Oğuzlar'da genç birinin öleceğine, olgunlaşmış ekin biçmek yaşlı birinin öleceğine yorulur.

Düşte kız çocuk görmek; Küre, Boğazkaya, Aşılıarmut, Laçın ve Boğazkale'de iyi değildir, kızgın haberdır (Oğlan çocuk ise uğur haberdır.); Oğuzlar'da kavga çıkacağına, Evren'de ölüm olacağına işarettir. Akrabadan birini ölmüş görmek Aşılıarmut'ta, evden ölü çıkacağına yorulur. Boğazkaya'da erkeğin cinsel organını görmek kadının öleceğine, kadının cinsel organını görmek erkeğin öleceğine; Kalecikkaya ve Küre'de çıplak kadın görmek erkek ölüye, çıplak erkek görmek kadın ölüye yorulur. Pislik görmek, Boğazkaya, Aşılıarmut ve Elmapınarı'nda birinin sana bulaşacağına, kavga çıkacağına işarettir.

Kalecikkaya, Evren, Elmapınarı, Küre ve Boğazkale'de, ölen kişi senden bir şey alırsa kötü, sana verirse iyi sayılır. Oğuzlar'da ölenin düşü görenden bir şey alması nasip aldığına, ona bir şey vermesi nasip verdiğine yorulur. Boğazkale'de, ölen kişiyi güzellikler, yeşillikler, huriler içinde görmek iyi; karanlık, sıkıntılı yerlerde görmek rahat olmadığının işareti sayılır.

Rüyada diş düşmesi Kalecikkaya, Evren, Elmapınarı ve Küre'de; diş çektirmek Elmapınarı'nda iyi sayılmaz; Laçın'de bir kötülüğe veya kötü habere, Oğuzlar, Elmapınarı, Küre ve Boğazkale'de ölüme yorulur. Oğuzlar'da, diş acırsa yakınından biri, alt diş düşerse evin alt tarafından biri, üst diş düşerse evin üst tarafından biri ölecek demektir. Boğazkale'de, ön diş düşerse gençlerden biri, azı dişi düşerse ihtiyarlardan biri veya yakın akrabalarından biri ölecek denir. Kargı'da diş önden düşerse önündeki komşulardan biri, yanlardan düşerse yanı başındakilerden biri, diş acıyarak düşerse kendi canından biri, diş acımadan düşerse fazla üzülmeceği biri ölecek denir. Rüyada saç kesilmesi de Elmapınarı'nda iyi sayılmaz.

Rüyada minare yıkılması Kalecikkaya'da, duvar yıkılması, ateş ve duman görülmesi Boğazkaya, Kalecikkaya, İskilip ve Elmapınarı'nda ölüm olacağına işarettir. Hane yıkılması ya da yanması Boğazkale'de yakın akrabadan birinin öleceğine, Aşılıarmut'ta bir bela geleceğine yorulur. Karahacip'te rüyada ateş haricinde sel, bulanık su, ateş görmek de iyi değildir.

Kötü rüya görüldüğünde Boğazkaya, Boğazkale, Kargı, Karahacıp, Alacahöyük ve İskilip'te, hayra yaz denilerek dilencilere para, ekmek, sadaka verilir. Ağzı dili yok diye Alacahöyük'te yine köpeklere ekmek verilir. Küre'de, köpeğe ekmek yanında bir tas da su koyulur ve su köpeğin başından ayağına dökülür. Kalecikkaya'da "bismillah maşallah hayırdır inşallah", Laçın'de "hayırlara çıksın" deyip Oğuzlar'da besmele çekilerek dağlara veya Oğuzlar, Kalecikkaya ve İskilip'te suya, Boğazkale ve Kargı'da akarsuya, Laçın'de çeşme suyuna anlatılır. Oğuzlar'da rüyanın anlatıldığı su, ayak değmedik bir yere dökülür. Elmapınarı'nda geçmişte kalan bir uygulama olarak kişi kötü rüya görünce kimseyle konuşmadan subaşına gider, "Allahım hayırsa gelsin başa, hayır değilse gitsin dağa taş." deyip üç elham üç kulfu okur; suya tükürüp sudan kendi üzerine ekelermiş. Diğer bir uygulama rüyanın, kötü ya da iyi olması fark etmeksizin el yüz yıkarken üç gün çeşmeden akan suya anlatılmasıdır.

Fizyolojik ve Psikolojik Belirtiler

Ölüm işareti olarak değerlendirilenlerden bir bölümü, doğrudan kişi üzerinde gözlemlenen değişikliklerle ilgilidir. Bu durum daha çok, yatağa düşen hastalar için yani ani olmayan ölüm vakaları için geçerlidir. Derlenen bilgilere göre ölümü yaklaşan hastanın; dili tutulabilir, dili ve ağzı kabarıp, dudakları birbirine yapışır ve canlılığını, kırmızılığını kaybeder. Yiyip içmesi kesilir, rengi sararıp solar.

Burnu sararır, kısalır, zayıflar; burnunun uçları siyahlaşır, sivrilir ve örümceklenir gibi olur. Eller ve ayaklar kontrolünü kaybeder ve soğur. Kulaklar da yine sararır, soğur. Boğazkale'de hasta erkekse sakallarının dikleştiğinden ve geriye doğru döndüğünden söz edilir.

Hasta üzerindeki değişikliklere ilişkin bir başka gözlem ise hastanın gözlerine ve bakışlarına ilişkindir. Ölecek hastanın gözü, cam gibi olur ve karşısındakine bakamaz; sö-nükleşir, gözlerinin içi burnu gibi örümceklenir, sararır ve gözlerinin sadece akı görünür. Boğazkaya, Boğazkale ve Kalecikkaya'da hastanın gözünü tavana veya yukarıya diktiği; gözünü diktiği yerde ne gördüğü ile ilgili olarak da Boğazkale'de makamını yani cenneti ya da cehennemi, Elmapınarı'nda arşı alayı ya da cenneti-cehennemi görmüş olabileceği yönünde bilgiler verilir.

Ölümü yaklaşan hastaların öte dünyadakilerle, ölen yakınlarıyla konuştuğu ve Boğazkaya'da onlar tarafından götürüldüğü; Küre'de sevdiği kişiler görünürse gözüne onlarla konuştuğu, kötü bir şey görürse yüzünü astığı; Elmapınarı'nda hasta korkarak yönünü dönerse, morarır cehennemlik, gülümsüyorsa cennetlik olduğu; Boğazkale ve Kargı'da hasta çırpınıyorsa, titriyorsa yani zor can veriyorsa günahlarını affettirdiği ya da çektiği söylenir. O kişinin bazı şeyleri görebilmesi, Elmapınarı'nda gözünün önündeki perdenin inmesiyle ilişkilendirilir. Yine aynı yerde verilen bilgiye göre kişinin kaç nefes alıp verdiğini melekler sağlığında yazarmış ve saati dolup da nefesi bitince ruh da bedeni terk edermiş.

Genel inanış, canın ayaklardan itibaren çekilmeye başladığı şeklindedir. Eskialibey'de sol ayak başparmağından, Elmapınarı'nda tırnaklardan başladığı; sonrasında ise dizden, kasıklardan, göbekten ve göğüsten çekilerek boğazda toplandığı ve göğse gelen canın Kargı'da tez verilemediği, Elmapınarı'nda ve Boğazkale'de amele bağlı olduğu şeklindedir. Laçın'de hastanın, sağ tarafa dönerek can verdiği ve bu sırada Elmapınarı'nda, dil ve dudasının kabardığı, nefes alamadığı, 3-4 defalık bir silkinme sonrasında da göğsünün atışının durduğu belirtilir. Canı kesilince ayaklar buz gibi olur ve kimisinde şişer. Laçın'de hasta kendisi ya da yanındakilerin 3 defa salavat getirdiği de aktarılan bilgilerdendir.

Kaçınmalar

Çevredeki bazı olaylar ve kişi üzerindeki bazı değişiklikler nasıl ölüm belirtisi olarak değerlendiriliyorsa diğer bazı olaylar da olumsuz sonuçlara yol açabileceği inancıyla kaçınma gerektiren durumlar olarak değerlendirilir.

Boğazkaya, Oğuzlar, Elmapınarı ve Boğazkale'de arife günü dikiş dikilmez. Dikiş yapılırsa iğnenin ölen çocuğa batacağı, çocuğun taşı delindiği için ebesine, dedesine su götüremeyeceği söylenir. Ayrıca Boğazkaya'da pazar ve perşembe gecesi de dikiş dikilmez, çorap örülmez. Bunun haricinde, kişi kendisine hangi gün iyi gelmiyorsa o gün bir şey yapmaz.

Geçmişte, Oğuzlar'da perşembe günleri ecinniler gelir diyerek bulaşık suyu dökülmezmiş. Salı, Cuma, cumartesi çamaşır yıkanmaz; ocaktan kül dökülmezmiş. Elmapınarı'nda cuma günleri sala verilene kadar melaikelerin kanadı kırılır, evin bereketi gider diye ev süpürülmez, gübre atılmazmış. O gün ekmek de yapılmazmış, aksi halde ocağa sac vurulursa melaikelerin kanadının yandığı söylenirmiş. Ekmek yapılırken salaya denk gelirse sacın üstüne demir ya da ekmeği çevirmede kullanılan araç konur. Salı ve cumartesi günü çamaşır yıkanmaz.

Oğuzlar, Elmapınarı ve Boğazkaya'da gece aynaya bakanın ömrü kısa olur, nasibi kesilir denir. Gece tırnak kesilirse ömrün az olur denir. Güneş aşarken yemek, uyumak iyi sayılmaz. Boğazkale'de güneş üstüne düşerse, güneş batarken yemek yenirse kismetin kesilir denir. Aşılıarmut, Elmapınarı, Boğazkale ve Küre'de gece sakız çiğnemek ölü eti çiğnemek olarak yorumlanır. Gece vakti dışarıya, Karahacip'te tuz ve acı vermek; Elmapınarı ve Küre'de tuz, ateş, süt, süt ebesi (maya/damızlık) vb verilmesinin iyi sayılmadığından söz edilir; aksi halde evin bereketinin gidebileceği, mala zarar gelebileceği söylenir. Süt, yoğurt verilirse de üstüne odun kömürü konurmuş.

Geçmişte, Elmapınarı'nda değirmenden gelen ilk un çuvalının üstüne taş gibi dursun diye taş ya da demir konur, yapılan ilk ekmek bekletilirmiş. Ekmek pişirilirken sacdan kayarsa bereketi kaçıyor, gelen birine ekmekten vermedin de ondan kaydı gitti denir. Küre'de değirmenden gelen ve sıcakıyla yoğrulan hamur, değirmen sıkıyor diyerek bir süre açılmaz, kenarda bekletilirmiş ve ilk ekmek yenmezmiş. 3-4 ekmek yapılırca da biraz bekleyin, kokusu değirmene, tarlaya vursun da gelsin denirmiş. Oğuzlar'da ilk ekmek yenmediği gibi ekmek 4 tane olmadan da yenmezmiş. İlk ekmeğin Boğazkaya, Laçın ve Boğazkale'de de yenmediğinden çünkü bereketin onda olduğundan ve yiyenin eşinin öleceğinden söz edilir.

Aşılıarmut ve Boğazkale boş kazanın ateşte durması iyi sayılmaz; ölen olacak denir. Oğuzlar'da sacayağı ocakta boş kalırsa, cenaze bekliyor denir. Sac boş kalırsa üstüne, eskiden benden kötü ol, cehennemde benden çok yan der diye kül konurmuş ve ömrün kısa olur inancıyla mezarlık parmakla işaret edilmezmiş. İşaret edilmişse de el ısırılmış. Ayrıca dul kadınlar, onun da kocası ölmesin diyerek gelinin hiçbir şeyine dokundurulmaz.

ÖLÜM SIRASI

Öleceği anlaşılan hastanın yanında birtakım dini ve geleneksel uygulamalara gidilir. Dini uygulamalar kapsamında; Kalecikkaya, İskilip, Elmapınarı, Aşağı Fındıklı, Boğazkale ve Karahacip gibi yerlerde Kur'anı Kerim, tabareke ve özellikle de Yasin-i Şerif okunur.

Bu sayede o kişinin, ölümcül değilse şifa bulacağına, ölümcül ise ferah can vereceğine ve kabire varana kadar şeytandan korunacağına inanılır. Hastanın yanında Gökçedoğan'da belirtildiği üzere kelime-i tevhit ve kelime-i şahadet getirilir.

Geleneksel uygulamalar kapsamında; ölecek kişinin yanında genelde canı yarı bölünür, ürker ya da geri vurur diyerek yüksek sesle konuşulmaz, ağlanmaz; aksi halde canının tez çıkmayacağı söylenir. Bu süre Kalecikkaya'da belirtildiği üzere 24 saati bulabilir. Can vermenin zorluğu, Gökçedoğan'da Peygamberin kısaca çalı dikeninin karnın içine sokulup geri çıkarılması esnasında verdiği acı gibi olduğuna ilişkin sözleriyle, Kalecikkaya'da da çalı dikenini üzerine atılan tülbentin geri çekilmesinde karşılaşılan güçlük ifade edilir. Diğer taraftan iyi olan kişinin kolay can verdiği de söylenir.

Hastanın yanına fazla kişi alınmadığı gibi kadının yanına kadınlar, erkeğin yanına erkekler girer.

Ölüm döşeğindeki kişinin ağzından suyu eksik edilmez. Elmapınarı, Boğazkale, Gökçedoğan, Aşağı Fındıklı ve Karahacip gibi yerlerde zemzem verilir. Su vermenin amacı, hem hastanın ağzının kurummasını önlemek hem de şeytana amelini vermesini önlemek olarak açıklanır. Gökçedoğan'da verilen bilgiye göre şeytan elinde bir bardak su tutar, Peygamberi ve Allah'ı inkâr etmesi karşısında vereceğini söylemiş. Kalecikkaya'da suyun, can aşağıdan gelirken onu karşılar diye kaşıkla verilmediği söylenir.

Yaygın kaçınmalardan biri, ölecek kişinin ayakucunda oturulmamasıdır. Elmapınarı, Aşıliarmut, Boğazkaya ve Kalecikkaya'da, Meleklerin ya da Azrail'in ayakucundan geleceği ve Azrail'in yelinin vurabileceği söylenir. Buna karşın Evren, Küre, Boğazkale ve Kargı'da hastanın ayak ucundakilerin değil, etrafındakilerin ve özellikle de sağ tarafındakilerin boşaltılmasına dikkat edildiği belirtilir.

Uzakta, gelemeyen yakınları olan hastanın üzerine, canı onlara çekiniyor diyerek yine onlara ait elbiselerden atılması ya da fotoğraflardan konulması genel uygulamalardan- dır. Böylece kolay can vermesi sağlanmaya çalışılır. Elbise ve fotoğraf haricinde, Küre'de mektup, Lâçin'de yeşil yaprak, İskilip ve Elmapınarı'nda dut yaprağı konur. Ölümün çabuk olmasını sağlamak için yine Elmapınarı'nda hastanın ayak tabanları altına dut dalı veya yaprağı ile kül sürüldüğü de verilen bilgiler arasındadır. Bu arada bazı kişiler de Boğazkale'de olduğu gibi bahsedilen uygulamaların "kocakarı tesellemesi" olduğunu ve artık geçmişte kaldığını söylemektedir.

Hastanın bulunduğu odayla ilgili düzenlemelerden biri fotoğraf ve aynalara ilişkindir. Kalecikkaya'da normal zamanda dahi odada fotoğraf bulundurulmadığı, Oğuzlar ve Boğazkale'de fotoğrafın, Oğuzlarda aynanın üzerinin kapatıldığı, Alacahöyük'te aynanın ters çevrildiği söylenir; aksi halde meleklerin girmeyeceğine inanılır. Oğuzlar'da Kur'an okunurken de, arkasından ruhların dinlediğine inanılarak kibleye perde görevi yapacak bir bez gerilmektedir.

Vasiyet konusu, kişinin sağlığında görüşülür. Kişi arkasından çeşme, köprü, hayır, camiye yardım, cenaze masrafları için belli miktarda para dağıtılması vb. neler yapılmasını istiyorsa, çocuklarına neler bırakıyorsa, mezarının nereye açılmasını istiyorsa onları belirtir. Elmapınarı ve Boğazkale'de vasiyetin mutlaka yapılması gerektiği ve Allah'ın emri olduğu, Kalecikkaya'da ise bir vasiyetin bir sene gittiği söylenir.

ÖLÜM SONRASI

Ölüm gerçekleşince, tespit için gerektiğinde doktor çağrılabilmele birlikte, Gökçedoğan, Aşağı Fındıklı ve Karahacip'te olduğu gibi kişinin kalp atışları, kulak arkası ve bilekteki damarların atışları bizzat kontrol edilir. Ayrıca daha geleneksel bir uygulama olarak Elmapınarı ve Konaklı'da cenazenin ağzına ayna, yine Elmapınarı'nda burnuna soğan tutulduğundan söz edilir. Kişi nefes alıyorsa ayna buharlanacak, soğanın kokusuyla da silkinecektir.

Ölenin başının altındaki yastık alınır ve Karahacip'te sağ tarafa döndürülür. Gözleri açık kalmışsa kapatılır. Gözler, Kalecikkaya ve Kargı'da besmeleyle, Küre'de elin, uzaktaki yakının eli olduğu söylenerek kapatılır. Gözü açık kalan kişiler için dünyaya doyamadığı, gözünün dünyada kaldığı, hasreti olduğu, bir arzusunun gerçekleşmediği gibi yorumlar yapılır.

Ölenin çene ve ayakları çatılır. Ayaklar çatılırken ayak başparmakları Elmapınarı, Laçın, Aşılıarmut ve Kalecikkaya'da yan yana, Küre'de sağ baş parmak solun üstüne getirilir. Çene için beyaz tülbent, ayak için bir bez parçası kullanılır. Yıkama sırasında alınan bu bağlar, Elmapınarı ve Küre'de yakılır. Çene ve ayaklar bağlandıktan sonra Kalecikkaya'da ve Gökçedoğan'da cenazenin yönü kibleye, elleri yanlara getirilir.

Ölüm olayı sabah saatlerinde gerçekleşirse cenaze o gün defnedilir. Karahacip'te cenazenin, güneşin çıkma ve batma zamanları haricinde, yakın olan namaz vaktini takiben her zaman gömülebileceği belirtilir. Buna karşın ölüm ikindiden ya da gün aştıktan sonra gerçekleşirse, Alacahöyük, Konaklı, Bütet, Gökçedoğan vb. de olduğu gibi cenaze genelde bir gece bekletilir ve bu bekletme süresi 24 saati geçmez. Cenaze, uzaktan bir yakını gelecekse de bekletilir. Güneş batmış ancak cenaze gömülecekse Bütet'te mezara satın almak için para atılır.

Cenaze gece evde bekletilirken Boğazkaya, Küre ve Alacahöyük'te ön yıkamaya tabi tutulur ki buna, rahat suyu denir. Özel bölgelere ilişkin temizlik genelde ölmeden önce yapılır ancak gerekmesi halinde Boğazkaya, Alacahöyük, Küre ve Elmapınarı'nda ölüm sonrası da yapılabilirken, Boğazkale'de ölümden sonra yapılmaz. Elmapınarı'nda, erkeklerde sakal sünnet kabul edilir ve kalması sevap sayılırken, tırnakların kesilmemesi, etek ve koltuk altının temizlenmemesi durumunda zebanilerin, o adamı oradan çekip götürdüğü söylenir.

Ölü; Aşılıarmut, Kalecikkaya, Laçın, Boğazkale, Kargı ve Konaklı'da ara sıra kontrol edilmek üzere yalnız ve serin bir odaya alınırken, Oğuzlar, Elmapınarı, Küre ve Alacahöyük'te yalnız bırakılmaz. Cenazenin yalnız bırakılmadığı yerlerden Karahacip ve Elmapınarı'nda ölenle karşı cinsten olan kişilerin (ki buna eşler de dâhildir) cenazenin yanına gelmesi namahrem kabul edilir. Ölen kişinin can verdiği yatak genelde değiştirilir ve "rahat döseği" olarak adlandırılan yere yatırılır. Cenaze, Boğazkaya, Aşılıarmut, Laçın ve Küre'de yere serilen başka bir döseğe, Evren, İskilip, Oğuzlar, Boğazkale, Kargı, Karahacip ve Alaca'da doğrudan yere konulan bir örtü ya da battaniye üzerine alınır. Bu yer değişikliği Oğuzlar'da, ölene önceki yatağında Azrail tarafından kılıç vurulmasıyla ilişkilendirilir. Elmapınarı'nda ölenin başka bir yatağa alınması gibi bir uygulamaya gidilmediği; ancak ölü yıkanıp kefenlendikten sonra serin bir odada rahat döseğinde bir gece bekletilebildiği ve o kişinin dünyada ne kadar yaşadığını o vakit bildiği, o gün evimdeydim dediği belirtilmiştir.

Cenaze bekletilirken, üzerindeki elbiselerin Boğazkaya, Elmapınarı, Küre, Boğazkale, Konaklı, Alacahöyük ve Aşağı Fındıklı'da çıkarıldığı belirtilirken Boğazkale'de gömleğinin, Gökçedoğan'da dışa giyilenlerin, Karahacip'te iç çamaşırlarının, Kalecikkaya ve Kargı'da yıkanıcaya kadar hiçbirinin çıkarılmadığı söylenmiştir. Elbiseler, çıkarılırken ölüye eziyet olmasın diye makasla ya da bıçakla kesilerek çıkartılır. Ölü elbisesine, ölüm seyri içinde değil de daha çok beddualarda geçen haliyle Boğazkaya'da "ölü soygunu", Elmapınarı'nda ölü soykuntusu denir.

Cenazenin üzerine, elbiseleri çıkarılsın ya da çıkarılmasın, bir çarşaf örtülerek, şişmesi için bıçak, makas, maşa gibi vb. bir alet konur. Üzerinden herhangi bir şey atlama-masına dikkat edilir; aksi halde Elmapınarı, Küre ve Boğazkaya'da iyi gelmediği, günah olduğu söylenir. Kargı'da önceden, cenazenin üzerinden kedi atlarsa o kişinin "congalez" olduğu söylenirmiş.

Ölünün yalnız bir odaya konduğu Boğazkale ve Kalecikkaya'da, başka bir odada Yasin, tabareke, amme okunur ve Konaklı'da hatim indirilirken, Kargı'da cenaze yıkanmadan önce yanında ya da başka bir odada Kur'an okunmaz.

Kadın cenazeye uygulanan işlemlerden biri, kına yakılmasına yöneliktir. Kına, Kalecikkaya, Elmapınarı ve Kargı'da kişi ölmeden önce ya da soluk giderken yakılır. Kına genel olarak ele ve ayakların ucuna, tırnaklara yakılır. Kınanın, Kargı'da sağ ele yakıldığı, Boğazkaya'da gelin olmadan ölen genç kızların sağ eline yakıldığı, Elmapınarı'nda küçük çocuklara yakılmadığı, Oğuzlar'da vasiyet etmişse yakıldığı, Laçın'de sağlığında kendisi yakmamışsa yakılmadığı belirtilmiştir. Boğazkaya'da aktarılanlara göre İmam Hüseyin olsun diğerleri olsun, kimisini kınasında kimisini damatken şehit etmişler, kına da oradan kalmış. Kargı'da aktarılanlara göre Adem Babayla Havva Anadan kalmış. Elde kına olması, Laçın, Boğazkale ve Kargı'da sevap görülür, Peygamberin sünneti kabul edilir ve onun Kargı'da ahret sıvası, Elmapınarı'nda cennet sıvası olduğu söylenir. Boğazkale ve Laçın'de, hiç olmazsa tırnağının ucunda kına olması gerektiği, kınasız yemek yemenin haram olduğu da aktarılanlar arasındadır.

Elmapınarı'nda aktarılanlara göre; ölen kişinin mümin mi yoksa münafık bir kul mu olduğunu melekler, elindeki nişandan yani kınadan bilirmiş ve ona, amelinde de bağlı olarak altın tabakla yemek sunulur, su getirilir, sağ taraftan pencere açılır, cenneti ala (bağlar, bahçeler, zemzemler vb) gösterilirmiş. Münafık biriye azap melekleri gelirmiş, bağırırlarmış, kişi konuşamaz ve dünyada korktuğu şeylerin tümünü yaşamak zorunda kalırmış.

Cenaze gece bekletilirken Küre'de, geçmişte kalan bir uygulama olarak, ölen bir yol önderi dedeyse başında delil, şahmerdan yakıldığından, saz çalınıp nefesler söylendiğinden söz edilmiştir.

Cenazeye ilgili birtakım kaçınmalara dikkat edilir. Adetli kadınlar, kırklılar ve loğusalar Oğuzlar, İskilip, Karahacip ve Konaklı'da cenazenin yanına girmediği gibi cenaze evinden hiç kimse de kırklı bebeğin olduğu eve gitmez; aksi halde İskilip'te cenazeye bakan hamile kadının çocuğunun renginin soluk olacağı, Konaklı'da kırklı çocuğu kırk basacağı söylenir.

Yaygın uygulamalardan biri cenaze olan yerdeki suların dökülmesidir. Alacahöyük ve Aşıliarmut'ta cenaze evindeki, Elmapınarı'nda tüm köydeki sular dökülürken, Kargı ve Oğuzlarda bunun geçmişte kaldığı belirtilmiştir. Oğuzlar'da eskiden yedi komşudaki sular dökülüyormuş. Evdeki sular, Kalecikkaya, Elmapınarı ve Oğuzlar'da, Azrail o suda kılıcını yıkadığı ya da kılıcını sallarken kanı sıçradığı inancıyla dökülür.

ÖLÜM DUYURUSU

Ölüm haberi, geçmişte uzak yerde olanlara görevlendirilen birisi tarafından atla gidilerek duyuruluyorken, günümüzde iletişim araçlarından yararlanılarak daha kolay ulaştırılmaktadır. Ayrıca camiden sala ve belediyeden ölüm ilanı verilir. Kalecikkaya, Boğazkaya, Küre, Alacahöyük, Bütet ve Aşağı Fındıklı'da cenaze yıkanırken su selası verildiği ve Kalecikkaya'da cenazenin sadece bu selayı duyduğu, Bütet'te de cenazenin duyabilmesi için herkesin susturulduğu belirtilmiştir.

Su selası olarak Alacahöyük'te (Koşar, 1951: 33-35), cenazenin musalla taşına konmasından sonra bir imam tarafından ağıt söylendiğinden söz edilmekte ve bu ağıt şu sözleri içermektedir:

"Altımızda taşlar batar
Üstümüzde otlar biter
Yılan çıyan mekân tutar
Ya ben kime yalvarayım.

Öğün fani dünya öğün,
Sinemize vurdun düğüm
Yakasız gömlek giy bugün
Giyem ağlaya ağlaya.

Derviş der bu sözüm
Kanlı yaşlı punar gözüm
Dünyada ahrete bizi
Gidem ağlaya ağlaya".

Ölü giderken de;
"Ben gidiyom gelen gelsin
Yurdumuza konan konsun
Kalanlara selâm olsun
Gidem ağlaya ağlaya.

Kapusu yok çıkam bakam
Bacası yok otlar yakam
Ya ben orada kime bakam
Kalam ağlaya ağlaya".

Aşağı Fındıklı'da derlenen bilgiye göre ağıtı oluşturan sözlerden bir kısmı şöyledir:

"Altından daşlar batar
Üstünde otlar biter
Yılan çayan mekân dutar
Gafil olma insanoğlu
Bir gün sen de böyle olursun.

Nerde ecdat nerde ata
Hakka karşı yapma hata
Tabut denilen cansız ata
Binmemeye çare mi var
Yakasız gömlek giymemeye çare mi var"...

Aşağı Fındıklı'da derlenen ağıdın ilk üç dizenin Alacahöyük'tekiyle aynı, sonrakilerin değiştiği görülüyor. Bu da ağıt aktarılırken, sözlerin iyi hatırlanmamasından ve ağıdın ağızdan ağıza aktarılırken değişmesinden kaynaklanmış olabilir.

YIKAMA

Cenazenin gönderilmesiyle ilgili hazırlıklardan ilki yıkamaya ilişkindir. Gece bekletilen cenazenin yıkaması ve kefenlemesi her ne kadar Elmapınarı'nda "O gece yapılırsa daha sevaptır." dense de genel uygulama ertesi gün yapılması şeklindedir. Cenaze yıkaması, köylerde herkesin kendi avlusunda uygun bir yerde yapılır. Avluda Kalecikkaya'da olduğu gibi çadır benzeri bir kapalı alan oluşturulur ya da daha yaygın olarak yıkama yerinin etrafı bir örtüyle çevrilir. İlçelerde yıkama, İskilip ve Kargı'da olduğu gibi cenaze arabasında yapılır.

Yıkamada, teneşir, kulplu taslar, ıbrık, kazan, önlük, çizme, örtü, sabun, lif (Elmapınarı ve Konaklı'da eskiden beyaz iplikçiklerden oluşan bir lif kullanılıyormuş.), eldiven vb. malzemeler kullanılır. Bu malzemelerin bir kısmı evden bir kısmı Kalecikkaya, Oğuzlar, Elmapınarı, Aşağı Fındıklı ve Boğazkale'de camiden; Küre'de okuldan; Konaklı'da mezarlıktaki bu tür malzemeler için ayrılmış yerden sağlanır.

Yıkama suyu önceden evlerde olmadığı için dışardan getiriliyorken günümüzde evdeki sulardan karşılanmaktadır. Anlatılanlara göre su dışardan getirilirken de kimi kaçınmalar söz konusuydu. Su, Boğazkaya, Oğuzlar, Küre ve Alacahöyük'te yere koymadan, Aşılıarmut'ta etrafa bakmadan, Boğazkale'de arkaya bakmadan getirilirmiş. Su yere konursa Oğuzlar'da içine şeytan tükürür denirmiş. Suyu çeken ve koyan kişinin Bütet ve Elmapınarı'nda söylenene göre abdesli olması gerekir. Boğazkale'de yıkama suyu hâlâ dışardan getirilmekte, evin içindeki sudan kullanılmamaktadır. Suyu getirmeye Elmapınarı ve Küre'de erkekte erkeğin, kadında kadının ve özellikle de dul kadınların, Aşağı Fındıklı'da fakir kişilerin gönderildiği belirtilmiştir.

Yıkamanın cenaze arabasında yapılmadığı yerlerde ya da vasiyet halinde su ısıtmak için kazan kurulur. Kazan Boğazkaya, Kalecikkaya, Oğuzlar, Elmapınarı ve Boğazkale'de bir tane, Küre ve Konaklı'da bir büyük bir küçük iki tane kurulur. Suyun içine, Elmapınarı'nda söylenene göre herhangi bir koku atmak günahtır.

Kadın cenazeyi bilen kadınlar, erkek cenazeyi imamlar yıkar genelde. Gökçedoğan ve Konaklı'da kadınların, Kur'an okuyan kadınlar tarafından yıkandığı, Karahacip'te her ikisinin de vasiyet ettiği kişilerce yıkandığı belirtilmiştir. Yıkama sırasında Boğazkaya ve Küre'de bir su koyan bir yıkayan; Kalecikkaya'da iki yıkayan iki su döken; Oğuzlar'da dört yıkayan iki hizmet eden; Gökçedoğan, Elmapınarı ve Boğazkale'de bir yıkayan, iki su koyan olur. Kargı'da önceden iki su koyan iki yıkayan olurken günümüzde cenaze, arabada yıkandığı için daha az kişiden yararlanılmaktadır. Abdestli olmayan cenazeyi yıkayamaz ve adetli kadının Alacahöyük'te cenazeye yaklaşmadığı belirtilmiştir.

Cenazeyi yıkayacak kişi önüne, Aşılıarmut, Kalecikkaya, Küre ve Boğazkale'de önlük, ayağına Kalecikkaya ve Elmapınarı'nda çizme giyer. Elmapınarı ve Küre'de önlük olarak, yıkayanın ve su koyanın önüne cenaze evindekiler tarafından 2-3 metre uzunluğunda maksilik basma gerilir.

Cenazenin yıkandığı düzeneğe, Elmapınarı ve Konaklı'da sal ağacı, Konaklı ve Bütet'de sal tahtası, Alacahöyük ve Kargı'da tenesir denir.

Cenazeyi, Alacahöyük'te abdestli dört kadın, yorgan ya da battaniye arasına koyarak tenesirin üzerine taşır. Yıkama sırasında cenazenin ruhunun üstünde döndüğü yaygın inanışlardan biridir. Kalecikkaya'da söylenene göre cenaze tenesire yatırılınca çok utanırmış; o yüzden göğüsten aşağısına bez örtülür. Bu bez, Elmapınarı, Boğazkale ve Kargı'da çarşaf, Kalecikkaya, Boğazkaya, Elmapınarı ve Küre'de sızır, Boğazkale'de sır bezi olarak adlandırılır. Cenazenin Aşağı Fındıklı'da Allahın huzuruna temiz çıksın diye yapıldığı belirtilen özel temizliği, Karahacip, Kalecikkaya, Alacahöyük, Küre, Aşağı Fındıklı ve Boğazkaya'da genelde yakınları tarafından, onlar yapmamışlarsa yıkayan kişi tarafından yapılır.

Yıkamada öncelikle cenazenin taharetine bakılır. Bu sırada ele, kefinden hazırlanan ellikler ya da eldiven üzerine geçirilen bezler sarılır. Taharete Küre'de iki defa, Kargı, Aşılıarmut ve Elmapınarı'nda üç defa, Oğuzlar'da tek sayılar üzerinden olmak şartıyla üç, beş vb. defa bakılır. Taharet sırasında kullanılan ellik ya da bez her defasında değiştirilir. Abdest tutmazsa pamuk konur. Aynı uygulama, akıntısı olan burun, kulak, ağız vb. bölgeler için de geçerlidir.

Taharet temizliğinden sonra cenazeye abdest verilir, başı, sağ ve sol tarafı üç defa olmak üzere sabunlanır. Sonra tekrar taharetine bakılarak gerekiyorsa yeniden abdest verilir. Yıkama iki kişi tarafından yapılıyorsa sağ tarafı biri, sol tarafı diğeri yıkar ve yer değiştirmeye gerek kalmaz. Yıkamaya başlamadan önce Küre'de üç defa baştan ayağa su dökülür, Kalecikkaya'da "Allah rızası için, dünyanın çıkışı, ahiretin girişi" diyerek niyet edilir. Yıkayan kişi abdest verirken sağ tarafta olur. Suyu döken sol taraftan döker. Abdeste, "bismillah ala İbrahime gufranike ya rahman" diyerek başlanır. Kargı'da yıkarken besmele çekilir, Kur'andan ayetler okunur, tabareke okunur. Kalecikkaya'da sürekli besmele çekilir, yıkayan kişi bildiği duaları okur. Boğazkale'de "İnna enzelnâ" suresi okunur. Kalecikkaya'da yıkamada kullanılan sabun, tenesirin başucuna konur, elden ele verilmez.

Yıkama bitiminde, Elmapınarı, Oğuzlar ve Konaklı'da cenazenin kadınsa kızı, gelini; erkekse oğlu ayaklarını yıkar. Uzun süre hastalık çekip de vasiyet etmişse, cenazenin üstüne soğuk su dökülür. Alacahöyük'te komşuları iki helke su dökerler. Yedi komşunun hakkı olduğuna inanılır. İsteyen yakınları İskilip, Boğazkaya, Elmapınarı, Küre, Boğazkale, Kargı ve Karahacip'te yine birer tas su dökerler.

Küçük çocuklar da yetişkinler gibi yıkanmakla birlikte, Elmapınarı ve Küre'de ölü doğan çocukların cenaze namazının kılınmadığı belirtilmiştir.

Yıkama sırasında, Küre'de yapılmadığı söylenmekle birlikte, buhur yakma yaygın uygulamalardan biridir. Buhur malzemesi hazır alınır. Buhur, Kalecikkaya'da bir tepsinin üstündeki köze atılarak, Elmapınarı'nda su kazanının altındaki ateşe atılarak, Kargı'da cenazeye abdest verildikten sonra başucunda, Oğuzlar'da tenesir tahtasının altında yakılır. Buhur malzemesinin Kargı'da, lifle birlikte Kabe'den getirildiği ve buhur olarak Boğazkale'de günlük kullanıldığı belirtilmiştir. Buhur yakmak Elmapınarı'nda sevap kabul edilir ve kefen hazırlanırken de evde kokutulur.

Dışarıdan gelen cenaze, yıkanmışsa tekrar yıkanmaz ancak kan veya başka bir kirlenme söz konusuysa Oğuzlar'da tekrar yıkandığı belirtilmiştir. Dışarıdan gelen cenazenin Elmapınarı'nda sadece yakınlarının bakması için yüzü açılır ve cenaze, Kalecikkaya'da eşik azabı çekmesin diye içeri koyulmak istenmez. Elmapınarı'nda da yıkanan cenaze, dışarıdan bir yakını için bekletilecekse bile tekrar eve sokulması iyi sayılmadığından, tabuta konduktan sonra caminin avlusunda bekletilir. Cenazeye birlikte geldiği yerden; Kargı'da toprak, Küre'de toprak ve ekmek, Boğazkale'de toprak ve su, Oğuzlar'da arka toprağı, su ve ekmek getirilir. Arka toprağı alınmazsa cenaze ağır gelir denir. Toprak mezara katılır, su mezarın üzerine dökülür, ekmek bir fakire ya da bir hayvana verilir.

Cenaze üzerindeki değişmelere bakılarak bazı yorumlar yapılır. Cenazenin vücudu; yumuşaksa, cıvıksa Aşılıarmut, Oğuzlar, Elmapınarı, Küre ve Boğazkale'de, pamuk gibiyse Kargı'da, sıcaksa Alacahöyük'te, şiş değilse ve yüzü de gülümsüyorsa Oğuzlar'da iyiye yorulur. Aşılıarmut, Elmapınarı, Oğuzlar, Laçın ve Kargı'da günahsız, ameli iyi, cennetlik diye yorulurken, Kalecikkaya, Evren, Küre ve Alacahöyük'te cenaze çıkacağına yorulur. Vücudu kazık gibi sertse Boğazkaya ve Laçın'de ameli kötü denir. Boynu eğriyse, Boğazkaya ve Boğazkale'de gurbette hasreti var, Oğuzlar'da biri daha ölecek denir. Ayrıca cenaze yıkarken tas tasa çarparsa da Kalecikkaya'da biri daha gidecek denir.

Geçmişte, Boğazkaya'da, kırk basan, hasta olan çocuklar, cenazenin ayakucunda yıkanır, Oğuzlar'da hasta çocuklara, kırklı kadınlara şifa diyerek kazandan artan sudan içirilir, eli yüzü yıkanır. Alacahöyük'te cenaze suyuyla yine kırklı çocuk ve annesinin eli-yüzü yıkanır. Elmapınarı ve Kargı'da, kırk basmasın diye ölü henüz yıkanmadan önce suyundan götürülerek, kırklı çocukların yüzüne serpilir ya da çocuk o suyla yıkanır. Yine eskiden aydaş olan kötü olan çocuklar Boğazkale'de tenesire veya mezara yatırılır "Allahım ya al ya ver" denirmiş.

Kazanın altındaki ateş, Elmapınarı ve Boğazkale'de kazanın içindeki sudan serpilerek söndürülür ya da Küre'de olduğu gibi müdahale edilmeden kendiliğinden söner. Kazanın altına konan sacayak, kerpîç gibi araçlar kaldırılır. Normal zamanda da sacayağın işi yokken yani boş olarak ocağın üstünde durması Elmapınarı'nda olduğu gibi iyi sayılmaz. Kazanın altındaki ateş süpürülüp avludan dışarı atılır. Kazan ve diğer kaplar ters çevrilir. Bunun nedeni Evren'de, ölenin acısı çıksın gitsin diye, Alacahöyük'te peşinden ölü çıkmasın diye açıklanmıştır. Kazan ters çevrildikten sonra Boğazkaya, Laçın, Boğazkale ve Kargı'da üstüne taş konur. Elmapınarı'nda tabut/sal ağacının bir an önce hayattan (avludan) çıkması istenir.

Artan sabun, Kalecikkaya, Laçın ve Boğazkale'de acısı gitsin diye, Kargı'da ölenin sevabı için bir fakire verilir ya da Elmapınarı'nda olduğu gibi eldiven ve lifle birlikte atılır.

Cenazenin, üstüne örtülen çarşaf ve üstünü kurulamada kullanılan havlu da Laçın'da bir fakire verilir.

Elmapınarı'nda, cenazenin suyunu çekene, koyana, yıkayana para verilir. Yıkayana örgü patiklerden verildiği de olur. Küre'de eskiden cenazeyi yıkayana bir kalıp sabun verilirken bu uygulama sonradan kalkmıştır.

KEFENLEME

Cenaze, yıkama işlemi tamamlanınca bir havlu ya da çarşaf ile kurularak kefenin üstüne alınır. Kefenleme, Aşılıarmut ve Aşağı Fındıklı'da yıkamanın yapıldığı yerde; Boğazkaya, Elmapınarı, Kalecikkaya ve Boğazkale'de yıkandığı yerin yanına getirilen tabutun/salacanın içinde; Kargı ve İskilip'te cenaze arabasında yapılır. Kefenin altına battaniye, kilim ya da çarşaf serilir.

Kefen olarak hasa, patiska, Amerikan bezi, humayın gibi kumaşlar kullanılır. Kefen tek ense gerektiğinde her iki tarafına ekleme yapılır ve dikişle tutturulur. Boğazkaya ve Kalecikkaya'da dikiş yorgan iğnesiyle yapılır ve ipin ucunda düğüm olmaz. Elmapınarı'nda eskiden, ip olarak kefenden çıkarılan ip ya da bükülmemiş ip kullanıldığı gibi kefeni, makinede dikmek de günah sayıldığından elde dikiliyormuş. Kefen bezi çift ense ekleme ve dikiş gerekmez. Kefenin uzunluğu, kefenin tek ya da çift en oluşuna, kadına-erkeğe, kiloya ve boy durumuna bağlı olarak 10 ile 15 metre arasında değişir. Kadın kefeni erkek kefeninden 2 metre kadar fazla olur. Kadın da olsa erkek de olsa kefeni Elmapınarı'nda kadınlar biçer ve diker. Kefen Boğazkaya'da, bıçakla kesilir.

Kargı'da geçmişte, kefene yağmur damlası değerse, yağmur yağmaz diye yakasından bir parça alınır ve yağmurun altına atılmış.

İsteyen yaşlılar, Gökçedoğan, Kalecikkaya, Laçın, İskilip, Oğuzlar, Elmapınarı, Boğazkale ve Konaklı'da kefeni önceden alırken Boğazkaya'da bunun günah olduğu, Karahacip'te bazılarının başkasına nasip olduğu için iyi sayılmadığı ya da Elmapınarı, Boğazkale ve Aşağı Fındıklı'da olduğu gibi her sene bir fakire onun zekâtının verilmesi gerektiği, Laçın ve Elmapınarı'nda içine girmek gerektiği söylenir. Hacca gidenlerin bazıları kefenliğini Mekke'den, Hicaz'dan getirir. Oğuzlar'da hacdan getirilen ve toprak çadır olarak adlandırılan bu kumaşın toprakta tez erdiği söylenir. Kefenlik bohçasının içinde yaşmaklık (beyaz tülbent), sabun, lif, buhur, zenzem, kurulama havlususu, çarşafı vb. olur. Konaklı'da ayağını yıkayanlara verilmesi amacıyla altın konduğu olur. Laçın'da hacıların, kefeni zenzeme batırdıkları, Elmapınarı'nda camide kefen ve zenzem suyu bulundurulduğu ve yerine almak suretiyle gerektiğinde kullanıldığı, İskilip'te kefeni olmayan kişilere belediyeden verilebildiği belirtilmiştir. Karahacip'te söylenene göre kefeni, cenaze kadınsa babası, erkekse evlatları alır.

Bilindiği gibi kefen cenazeye sarılır ancak Eskişehir'de olduğu gibi (Er, 1996, S.79-94) Alevi inancına dayalı uygulama esaslarından biri olarak dede önünde ikrar verilirken de ikrar veren kişiler üzerlerine yine beyaz kefenlik kumaştan elbise giyerler. Bu da benliğin ve nefsin hâkimiyetinden uzaklaşmayı, ölmeden önce ölmeyi simgeler.

Kefenleme, cenazenin kadın ve erkek oluşuna göre değişir. Erkek kefeni; genelde bir tane yakasız gömlek, iç göynek ya da kıyamet gömleği ve 2 kat kefen olmak üzere 3 parçadan oluşurken, Küre ve Boğazkaya'da olduğu gibi başa terlik ya da takke eklenerek

4 parçadan da oluşabilmektedir. İki kat kefenin her ikisi de bedeni tamamen örtmekle birlikte en dışa sarılan kısım, baş ve ayakucundan kapatmayı sağlamak amacıyla cenaze kadın olsun erkek olsun biraz uzun bırakılır.

Kadın kefeni; Alacahöyük, Karahacip ve Aşağı Fındıklı'da belirtildiği gibi iç gömlek, 2 kat kefen, sır bezi ya da sır çaputu, yaşmak olmak üzere 5 parçadan ya da Kargı, Oğuzlar, Elmapınarı ve Konaklı'da olduğu gibi bunlara eklenen göğüslük, göğüs bezi ya da göğüs bağıyla birlikte 6 parçadan oluşur. Ayrıca Bütet'te alta peştamal, Aşılıarmut ve Küre'de önlük yapıldığı, Alacahöyük'te (Koşar, 1951: 33-35) yüze yazma örtüldüğü belirtilmiştir. İç gömleğe; Kalecikkaya, Laçın, İskilip ve Oğuzlar'da yakasız gömlek, ahret gömleği, Küre'de kıyamet gömleği, Karahacip'te ana gömleği gibi isimler verilir. Yakasız gömleğin üstünden sarılan kefen, Bütet'te dış gömlek Elmapınarı ve Küre'de iç çarşaf, onun dışına sarılan parça yine Elmapınarı ve Küre'de dış çarşaf olarak ifade edilir. İç köyneğin üstüne sarılan bu parçanın her ikisine birden Boğazkale'de boy gömleği, Karahacip'te dış kefen ya da kapak, Kargı'da çarşaf denir. Yakasız gömleğin uzunluğu kadında, Küre ve Konaklı'da diz altına, Boğazkaya'da dize kadar olup etek bölgesine konulan bez de Boğazkaya, Aşılıarmut, Kalecikkaya, Elmapınarı, Kargı, Boğazkale ve Konaklı'da 7 kat, Küre'de 2 kattır. Sır bezine İskilip, Elmapınarı ve Kargı'da sıtır bezi, Boğazkaya, Oğuzlar ve Elmapınarı'nda taharet bezi denir. Elmapınarı'ndaki inanışa göre taharet bezi öte tarafta uyanınca edep yerinin örtülü olmasını sağlayacaktır. Göğüslük, Oğuzlar'da boğazdan göbeğe kadar, Elmapınarı'nda göğsü kapatacak şekilde ya da iman tahtasına konulan mendil gibi el büyüklüğünde, Kargı'da üzerinde kelime-i tevhit, kelime-i şahadet yazılı ya da yazısız bir parça olarak ifade edilir.

Kadın cenazenin başının, alını ve ağzı kapatacak şekilde beyaz tülbentle kapatılması genel uygulamalardandır. Buna, Alacahöyük, Karahacip ve Aşağı Fındıklı'da "ana yaşmağı", Elmapınarı'nda "ahret yaşmağı" ya da "Fadime Ana yaşmağı" denir. Boğazkaya ve Aşılıarmut'ta tülbente, Elmapınarı'nda tülbentin alını kısmına, Oğuzlar'da cenazenin alnına hocaya dua ya da besmele yazdırılması söz konusuysa; artık Elmapınarı'nda bu uygulamanın, yazının mezarın içinde pisliğe karışmasının günah olduğundan hareketle kalktığı söylenmiştir. Yaşmak yapılırken saçlar, Boğazkaya'da uzunsu ağzına kapatılır, Aşılıarmut, Boğazkale ve Elmapınarı'nda boynunun altından, sol uç sağ tarafa, sağ uç sol tarafa getirilerek dolanır ya da Kalecikkaya ve Küre'de olduğu gibi döşüne getirilir. Saçlar örgülü olmaz, saç tokasıyla vb. toplanmaz.

Küçük kız çocuk kefeninde Boğazkale'de belirtildiğine göre; 2 boy gömleği ve iç köyneği olur sadece; sır bezi ve ana yaşmağı olmaz. Ölü doğan çocuklara ise bir parça sarılır.

Ölünün takma dişleri varsa çıkarılır ve Oğuzlar'da vasiyeti varsa göz kapağına Hicaz sürmesi çekilir. Oğuzlar'da kızların gelin olurken kız evinde kesilen saç günahsız diye ölünce yanaklarının yanına konur. Aynı uygulama Boğazkale'de eskiden olmasına karşın sonradan kalkmıştır. Yine kızların gelin olduktan sonra duvak günü kesilen kâküllerini eskiden, Kargı ve Boğazkaya'da kefenin içine koyulmak üzere saklamaları ve oğlan evine giderken de "Alımla gireyim, kefenimle çıkayım." demeleri tavsiye edilmiştir. Elmapınarı'nda ise kimileri çocuğunun saçının kefeninin içine konulmasını istese de dünya malıyla gitmek günah sayılır. Farklı bir uygulama olarak Oğuzlar'da eskiden kefenleme bitiminde kefeni baş tarafından tutturmak için cenazenin kulaklarının arkasına karadut dalıyla tokâ yapıldığından ve saçların öte tarafta şahitlik yapacağından dağınık olması istenmediğinden söz edilmiştir.

Kefenin içine çörekotu ve gülsuyu serpilmesi, Boğazkaya, Küre, Alacahöyük, Büğet gibi yerler haricinde zemzem serpilmesi yaygın uygulamalardandır. Bunlar haricinde kefene Alacahöyük ve Boğazkale'de reyhan, Alacahöyük'te (Koşar, 1951: 33-35) öd ağacı, gülyağı ve kolonya saçılır. Kolonya Boğazkaya ve Gökçedoğan'da serpilmez.

Bazıları Elmapınarı'nda söylendiği üzere zemzem sürülmesini mezarda pisliğe karışacağı için doğru bulmaz; ancak yine de uygulamada vardır. Zemzem, ağza, saça, gözlere, el parmaklarının arasına, yüze sürülür. Çörekotu dağıtanlar, Kalecikkaya'da ihlas okur. Kargı'da abdesti olanlar, 3 İhlas, 1 Fatiha suresini okuyup çörekotunu bir tabağa koyarlar ve onu cenazenin göğsüne ya da Elmapınarı'nda gözlerinin önüne atarlar. Çörekotu olunca Kalecikkaya, Oğuzlar, Elmapınarı ve Karahacip'te inanışa göre şeytan yaklaşmazmış. Hatta Boğazkale'de eskiler şeytan yanaşmasın diye normal zamanda da evde mutlaka çörekotu, katran, sirke bulundurmuş.

Cenazenin eline Büğet'te çiçek verilir. Karahacip'te cenaze genç kızsı eline çiçek verilir, kına yakılır, yaşlıysa eline kına konur. Kına, sevap diye erkeğe de koyulur. Küre'de kına, cenazenin ellerine, başına ve ayaklarına, Alacahöyük'te kefene atılır. Kargı'da buhur gezdirilerek cenazenin göğsüne, mevsimi uygunsa kırmızı gül yaprakları konulur. Elmapınarı'nda cenazenin eline çiçek, mendil, para vb. verilmediği; aksi halde ne yaparsın bunu diye ölüyü öbür tarafta zor durumda bırakacağı söylenir.

İlginc uygulamalardan bir diğeri, cenazenin ağızına akik taşı konulmasıdır. Boğazkaya ve Boğazkale'de cenaze yaşlı biriyse ağızına hakik (akik) taşı konur. İnanışa göre; hak hak diyen hakik taşı, normal zamanda da kişinin üzerinde olursa o kişiye, büyü, okuma, nazar etkili olmaz.

Kefen kapatılmadan önce Elmapınarı ve Kargı'da yakınları, (kardeşi, çocukları vb) cenazenin elini ya da yüzünü öper.

Bahsedilen işlemler tamamlandıktan sonra dışa sarılan kefenin alt ve üst ucu, kendinden yırtılan iplerle düğümlenmeden dolandır. Düğümlenen ipler de mezarda çözülür; Oğuzlar'da aksi halde yağmur yağmaz denir. Kefenin dışından battaniye, kilim, çarşaf ya da basmayla örtülen cenazenin, baş, bel ve omuz hizasına, mezara indirmeyi kolaylaştırmak amacıyla ip ya da kuşaklar konur.

Kefenlenirken Kalecikkaya'da tekbir getirilir, kefenleme bitince de Ayetel kürsi okunarak cenazenin yüzü sıvazlanır. Cenaze sala konurken Alacahöyük'te "ruhu pak Muhammet Mustafalara selavat" denir.

Kefenden artan parça Kalecikkaya ve Elmapınarı'nda fakir ya da yetim olan kızlara verilir.

TABUT/SAL

Kefenlenen cenaze, Kalecikkaya, Küre ve Boğazkaya'da salaca, Oğuzlar'da sal, Elmapınarı ve Boğazkaya'da tabut olarak ifade edilen taşıma araçlarıyla mezarlığa götürülür. Salacanın üstü açık, tabutun üstü kapalı olur. Bu araçlar çam, kavak gibi sağlam ağaçlardan yapılır. Cenaze salacayla götürülecekse, Küre'de cenazenin altına döşek, yastık serilir. Bazıları kapalı olması nedeniyle mezarla benzeştirilen tabut yerine üstü açık olan salacayı tercih eder. Mezarlık yakınsa cenaze, omuzlarda, mezarlık uzaksa araca konularak ya da

Aşılıarmut'ta olduğu gibi bir müddet omuzlarda taşındıktan sonra araca konularak götürülür. Belediyelik yerlerde cenaze arabasından yararlanılır. Tabut omuzlarda götürülüyorsa sık sık değiştirilir. Aşağı Fındıklı'da tabutu 7 adım götürenin her adıma 10 sevap kazandığı söylenir.

Cenaze evden çıkartılırken Kalecikkaya'da önde ayak tarafı olur. Kadınlar, sal evden çıkarken hoca vasıtasıyla cenazeyle helalleşir; erkeklerse camide helalleşir. Hoca, "Bu mevtayı nasıl bilirsiniz?" ya da "Bundan rıza hoşnut musunuz?" diye 3 defa sorar, ahali de iyi biliriz, diyerek hakkını helal eder. Cenazeye katılanlar Boğazkale'de olduğu gibi 3 İhlas bir Fatiha ya da sadece Fatiha suresini okurlar. Küre'de cenaze gönderilirken "dede" bulunursa, helalleşmeye daha farklı sözlerle katkı yaptığı belirtilmiştir. Şöyle ki; Gider olduk bu elden/ Galanlara habar olsun. Merteklerimi düzenlere/Gabrimi gazanlara/ suyumu goyanlara/ Bizden selam olsun. Selam olsun dostumuza/ Gelen olur üstümüze/ Namaz için üstümüze gılanlara/ Selam olsun. Helalleşme bitiminde, cenaze kadınsa "Fadime Anamıza yoldaş ol.", cenaze erkekse "Hz. Ali'ye yoldaş." ol denir. Cenazeye gelenlerden bazıları, Boğazkaya, Laçın, Oğuzlar ve Boğazkale'de "Bizden oradakilere selam et." derler. Tabut götürülürken arkasından, Boğazkale'de bir helke su dökülürken Elmapınarı'nda geri gelmesin diye su dökülmez.

Tabutun üstüne, Kur'andan ayet, besmele, kelime-i tevhit veya kelime-i şahadet yazılı yeşil örtüler ya da halı kilim gibi örtüler atılır. Aşağı Fındıklı'da söylenene göre üzerinde ayet yazılı olan yeşil örtü, cenazenin belden yukarısına gelecek şekilde örtülür. Bunların dışında kimi eşyalar daha konulur ki bunlar daha çok cinsiyeti ve yaşı simgeler. Kadında; yemeni, yazma ya da kefiye olarak ifade edilen başörtülerinden bağlama Kalecikkaya ve Boğazkale gibi yerler haricinde yaygın uygulamalardandır. Bunlardan başka tabutun üstüne, Kalecikkaya'da namaz bezi, Elmapınarı'nda Kâbe'den getirilmiş ayet yazılı secade, Bütet'te fistan atılanlar arasındadır. Yeni gelinlerde, Konaklı'da elbisesinden konulabilmektedir. Genç kızlarda, Alacahöyük (Koşar, 1951: 33-35), Bütet, Kalecikkaya ve Elmapınarı'nda oyalı yazma örtülür ve bu yemeni daha sonra Elmapınarı'nda bir öksüze verilir. Alacahöyük'te genç kızlarda, gelinlik örtüldüğü de olabilmektedir.

Erkeğe ait tabutun üstüne ise; Alacahöyük, Bütet, İskilip ve Osmancık'ta şapka veya ceket; Oğuzlar'da sarık ve havlu; Aşılıarmut ve Elmapınarı'nda namazlık/seccade konur. Gençlere, şehit olanlara Alacahöyük ve Boğazkale'de al bayrak atılır. Genç erkek ve kızlara ait tabutun üstüne Alacahöyük'te çeyizinden de konulabilir (Koşar, 1951:33-35)

Tabutun içine Gökçedoğan'da havlu konur, o da mezarda dua okuyanlara verilir. Tabutun üstüne örtülen halı ise camiye ya da Kur'an kursu veren yerlere verilir.

Ölüm sürecinin çeşitli aşamalarında da karşımıza çıktığı gibi tabut ve cenazeyle ilgili bazı hallerden anlamlar çıkarma yoluna gidilir. Tabut; Boğazkaya ve Kargı'da gıcırdarsa; Laçın, Elmapınarı ve Küre'de sallanırsa; Aşılıarmut ve Kargı'da ağırlaşırsa peşinden biri-

ni daha istediğine ya da günahının çokluğuna yorulur. Boğazkale’de cenazenin ardı sıra küçük çocuk ölürse, çocuk günahsız olduğundan ölenin de günahsız olduğuna delil sayılır. Laçın’de ise bir cenaze olduğunda, arkasından 2 cenaze daha çıktığı söylenmiştir.

Ölüm getireceğine inanılan olaylar karşısında kimi kaçınmalara gidilir. Bunlardan bir kısmı tabut ve cenazeye ilgilidir. Ölünün yanına, Küre ve Elmapınarı’nda loğusa, kırklı çocuk ve gelin gelmez. Tabutun geçtiği yol üzerindeki evde kırklı çocuk ve loğusa varsa bunlar; Boğazkale, Elmapınarı, Kalecikkaya ve Küre’de kapıya çıkarılır. Tabutun götürüldüğü yolun altındaki bir evde bulunan kırklı çocuk ve annesi, Elmapınarı’nda yolun üstünde bulunan başka bir eve götürülür. Küre’de kapıya çıkan kırklı kadın ve bebeği, mezarlığa gidenler geri dönmeden içeri girmezler. Bunlara dikkat edilmediği takdirde Küre, Kalecikkaya, Elmapınarı ve Boğazkale’de kırk basacağı, Küre’de al basacağı söylenir. Kırk ya da al basan çocuklar hastalanırken, Elmapınarı’nda gelinlerin de çocukları olmaz denir.

Anlatılanlara göre al basan veya kırk basan çocuklar geçmişte, bu işi yapan belli ocaklara mum dökülerek iyileştirilmeye çalışılmıştır. Bu işlemin yapılışı Küre’de şöyle anlatılmıştır: Bir kaptaki suya, eritilen mum dökülür. Mumun suda aldığı şekle göre yorumlarda bulunulur. Bu sudan, hem bebeğin el ve yüzünün yıkanması sağlanır hem anneye bir miktar içirilir. Mum dökme işlemi, ay eskiyince, yenileyince ve ayın sonunda olmak üzere ilk 3 çarşamba yapılır.

Kalecikkaya’da anlatılanlara göre; kırk basan kişi türbelere götürülür, mum da o kişinin üstünde tutulan kirmenin deliğinden suya dökülür. Çocuğu kırk basmışsa mum, suyun içine yılan gibi düşer. İşlem, Küre’de olduğu gibi 3 gün tekrarlanır. Boğazkale’de; kırk basan çocuk türbeye ya da ocağına götürülür. Oradan verilen çöp, banyo için ısıtılacak suyun altındaki ateşe atılır, su da ısıtılan suyun içine katılır. Sonra çocuk bu suyla yıkanır.

Elmapınarı’nda daha farklı bir uygulamaya gidilir. Ölü evinin çevresinden 40 taş toplanır, yıkanır, bunlar bir kazandaki suya atılır. Su kaynatılır ve bu suyla kırk basan kişiler, (bebek, gelin ya da loğusa) yıkanır.

CENAZENİN ARDINDAN

Cenaze evden çıkınca Alacahöyük’te bütün köy kadınları cenaze evine gelerek ağıt yakar (Koşar, 1951: 33-35). Kadınlar, cenaze evinde bir odaya çekilmek suretiyle Boğazkale, Osmancık, Karahacip, Konaklı ve Gökçedoğan’da Kur’an, okurlar. Kur’an hatmi, Yasin hatmi yapılır. Cenaze gömülene kadar Evren ve Elmapınarı’nda Yasin, Oğuzlar’da 41 Yasin okunur. Kur’an okuyan kişilere Osmancık’ta ölenin alt-üst parasından verildiği belirtilmiştir. Boğazkale, Gökçedoğan gibi çoğu yerde cenazenin ardından mezarlığa kadınlar gitmezken, Küre’de gidebildiği söylenmiştir.

Cenaze evden çıkmadan ya da çıkarken onun acısı gitsin, onun canı için olsun veya nasibi kalmasın diyerek fakir, yetim ve dul kişilere bazı şeyler verilir. Yaygın olanı, 1 leğen un verilmesidir. Oğuzlar’da un yerine yarma da verilebilmektedir. Unun yanında Kalecikkaya, Evren, Laçın, Oğuzlar ve Boğazkale’de tuz; Boğazkaya, Evren, Aşılıarmut, Laçın, Oğuzlar, Elmapınarı ve Boğazkale’de soğan; Boğazkaya ve Laçın’de ölenin ayakkabısı; Konaklı’da sabun verilir. Tuz ve soğan Oğuzlar’da kaza yapılırca da verilir ki acıyı götürsün. Bu verilenlerin, ölene gittiği yerde hayrının geldiğine inanılır. Ölen için ilk gün verilen bu yiyeceklere, Oğuzlar’da “kabir azığı” denir.

Yaygın uygulamalardan biri; cenazenin ardından, çıktığı odanın ve evin süpürülmesi, içerdeki yazgıların ve yatağın dışarı çıkarılmasıdır. Ayrıca Alacahöyük, Boğazkaya, Boğazkale, Kalecik, İskilip, Oğuzlar ve Küre’de cenazenin kalktığı yere, yatağın dört bir tarafına su serpildiği gibi Kargı’da kalktığı yere bir kap içinde tuz konur. Boğazkaya’da cenaze odasından çıkarılan yatak ve yazgılar 3 gün dışarıda kalır. Suyun İskilip ve Oğuzlar’da, canı arkasına döner diye serpildiği belirtilmiştir. Komşular tarafından cenazenin ardı sıra, Küre’de “Umduğu umacağı bu olsun.” diyerek su dökülür ya da hiç olmazsa evinin kuburu (pisliği) süpürülüp atılır. Kalktığı yere Laçın, Oğuzlar ve Elmapınarı’nda arkası taş gibi dursun bir daha ölü girmesin gibisine taş konur.

Yıkamadan artan suyla Boğazkaya, Laçın ve Küre’de hastalığı, acıyı götürsün diye el-yüz yıkanır Laçın, Oğuzlar, Elmapınarı ve Boğazkale’de abdest alınır. Ayrıca cenazenin üzerinden çıkartılan elbiseler, üstüne örtülen çarşaf, kurulamada kullanılan örtüler ve yıkayıcıların önlükleri yıkanır. Konaklı’da bu malzemelerin sabunsuz olarak suya daldırılıp çıkarılarak asıldığı, sabunla yıkamanın ise 7’inde yapıldığı belirtilmiştir. Cenazenin yatağı, çarşafı, elbiseleri vb. Evren, Laçın ve Kargı’da ilk gün, Boğazkaya, Aşılıarmut, Oğuzlar, Elmapınarı, Küre ve Alacahöyük’te 3. gün, Aşağı Fındıklı’da 2-3 gün sonra yıkanır. İskilip’te eskiden ilk gün yıkanırken sonradan buna dikkat edilmez olmuştur. Oğuzlar’da ölenin temiz çamaşırlarının üstüne su serpilir. Elbiseler, Konaklı ve Aşağı Fındıklı’da bir fakire yıkatarak para verilir. Elbiselerin ve diğer eşyaların üstünde, yıkanınca kadar ölenin ruhunun döndüğüne inanılır. Elmapınarı’nda cenazenin yıkanırken üstünden çıkartılan “soykuntuları” yıkanmaz; yakılır. Oğuzlar’da da bu giysiler, eskiden saklanırken sonradan yakılır olmuştur.

Ölenin elbiseleri, alan olursa fakirlere dağıtılır. Alan olmazsa da Elmapınarı ve Boğazkale’de yıkamada üstüne örtülen çarşaf, havlusu vb.leriyle yakıldığı, Kargı’da gömüldüğü belirtilmiştir. Elbiseler hayırına verilmezse, Boğazkaya’da ölenin öte tarafta çıplak kalacağı, verilirse Boğazkale’de o elbiselerin ölene ahret gölgesi olacağı söylenir. Boğazkaya’daki diğer bir inanışa göre; cenazenin üstünden çıkan elbiseleri giyenlere nazar değmez, bu elbiseler onu kötülüklerden korur, giyene hamaylı olur. Elbiseler, Laçın’da ilk gün, Aşılıarmut ve Küre’de 3. günden sonra dağıtılır. Evin bereketi gitmesin ya da hatıra olsun diye Boğazkaya ve Küre’de ölen kadınsa tülbenti, yemenisi, erkekse şapkası saklanır.

CENAZE NAMAZI

Tabuta konulan cenaze, cenaze namazının kılınması için Alaca, Aşılıarmut, Oğuzlar, Boğazkale, Kargı ve Osmancık’ta camiye, Elmapınarı ve Küre’de mezarlığa götürülerek musalla taşı üzerine bırakılır. Cenaze namazına çocuklar ve kadınlar katılmaz. Aşağı Fındıklı’da belirtilene göre cenaze namazında imam haricinde en az 3 kişi olması gerekir ve herkesin katılması zorunlu değildir. Namaz sırasında, namaza katılanlar kibleye dönmüştür, cenaze de onların göbek hizasında olur. Önce Allah için namaza, meyit-meyite için duaya, niyet için er/hatun kişi niyetine denir. Tekbir getirilir. Dualar okunur, duaları bilmeyenler Fatıha suresini okur. Namaz bitiminde helalleşme yapılır. Büğet’te, hoca kimin alacağı vereceği varsa söylesin der, yoksa helalleşmeye geçilir.

MEZAR DÜZENLEMESİ VE DEFİN İŞLEMİ

Cenaze evinde yıkama, kefenleme, tabuta koyma gibi işlemler devam ederken bazıları da mezar kazmaya gider. Mezar Elmapınarı, Boğazkale, Gökçedoğan, Oğuzlar’da olduğu gibi kazma-kürekle ya da Alacahöyük, Boğazkaya, Kargı ve Küre’de olduğu gibi kepçeyle

kazılır. Mezar kazmaya gidenler için Alacahöyük (Koşar, 1951: 33-35) ve Küre’de, mezarlıkta bekleme süreleri uzarsa ekmek, yemek gönderilir.

Mezar boyu, Elmapınarı’nda tahmini olarak, Küre ve Boğazkale’de kefen biçilirken alınan ölçü ipine göre kazılır. Alacahöyük’te, nadiren ölen kişinin vasiyet etmesi halinde mezarı, mezarlık dışına kendi arazisi içine konulabilirken (Aşağı Fındıklı’da bir mezar var aynı özelliği gösteren) genelde mezar, Laçın, Elmapınarı ve Boğazkale’de olduğu gibi ortak mezarlık alanlarına ve orada da aile, sülale yakınlarının bulunduğu yerlere yapılır. Büyük yerleşim alanlarında ekonomik durumu iyi olanlar, mezarlık içinde bir alanı, etrafını tel parmaklıklarla çevirerek aile mezarlığı oluşturur. Kargı bu yerlerden biridir. Bu konu kapsamında; Elmapınarı’nda kişinin öte tarafta ölen yakınlarıyla buluşması ameline bağlı görüldüğünden kişi iyiyse yakınlarını bulacak, kötüyse iki kişi yan yana bir sapsmaya konulsa da birbirini bulamayacaktır. Kişinin ameli iyiyse Türkiye’de de ölse cennetin bulunduğu Kabeye gidecek, ameli kötüyse Kâbe’de de bulursa Türkiye’ye gelecektir. Gömme genelde tabutsuz yapılır; ancak Konaklı’da, Almanya’dan gelen bir cenaze ilaçlı olduğu için tabutla gömülmüştür.

Mezar açılırken başvuru yaygın uygulamalardan biri mezarın içine, sağ tarafına, kibleye doğru ayrı bir oygu açılmasıdır. Bu oygu Alacahöyük, Evren, İskilip, Elmapınarı, Osmaniye ve Aşağı Fındıklı’da sapma/sapıtma; Kalecik’de lahit; Oğuzlar’da goylama; Küre’de pervaz; Boğazkale’de ken; Kargı’da yar olarak ifade edilir. Sapıtmanın üzeri kerpiçle, ağaçla ya da tuğlayla kapatılır. Alacahöyük, Boğazkaya, Aşılıarmut ve Küre gibi yerlerde sapma kalkmış, üzeri de beton kapakla kapatılır olmuştur.

Mezardan kemik çıkarsa, Elmapınarı, Boğazkaya ve Küre’de orayı satın almak amacıyla para atılır. Oğuzlar ve Boğazkale’de para atılmaz; kemikler mezarın kenarında bir boşluğa tekrar konur. Mezar kazılmış ama henüz cenaze gelmemişse mezarın üstüne Kalecik’de kazma kürek kapatılır.

Erkek mezarı göbek hizasında; kadın mezarı göğüs hizasında kazılır. Bunun nedeni; Elmapınarı ve Kargı’da namazda elin göğüs üzerine getirilmesiyle, Küre ve Sarıbey’de kadının eksik etek olmasıyla ya da kadının sır yerinin göğüsten aşağı olmasıyla ilişkilendirilir.

Cenaze mezara, baş, bel ve ayak tarafına alttan konulan kemer ya da bezlerden tutularak indirilir. Cenaze kadınsa, Aşağı Fındıklı’da cemaat geri çekilir, Elmapınarı’nda görünmesin diye çarşaf gerilir.

Kadınları, Aşılıarmut, Kalecik’de ve Küre gibi yerlerde kocası, çocukları, kardeşleri indirirken, Boğazkaya, Laçın, Oğuzlar, Elmapınarı, Boğazkale ve Konaklı gibi yerlerde kocaları ve nikâh düşen kişiler indiremez. Cenazenin başı batıya, ayakları doğuya, yönü kibleye gelir. Cenaze mezara indirilince başucundaki, belindeki, ayakucundaki bağlar çözülür. Bu bağların çözülme nedeni; Elmapınarı’nda imam talkin verirken cenaze oturmasına engel olmamak olarak açıklanmıştır. Farklı bir uygulama olarak Oğuzlar’da geçmişte camiden toplanan tozlardan yastık yaptırarak ölünce başının altına koyduran kişilerden söz edilmiştir. Buradaki amaç; günahın ağır gelmesi halinde, Kur’an dinleyen camideki tozların öte dünyada teraziye konularak günahı hafiflemesinin sağlanabileceğini ummaktır. Yine Aşağı Fındıklı’da bir hacının vasiyeti gereği, gömülürken üzerine ihramı serilmiş. Alacahöyük’te gömülen kişinin daha önceden çocuğu veya bir başka yakını ölmüş de mendilini yanına koyun demişse, o mendil yanına konulabilir.

Cenaze tabutsuz gömülür; ancak kişinin kaza gibi nedenler dolayısıyla tabuttan çıkmayacak durumda olması ya da vasiyeti gereği Alacahöyük'te tabutla gömme söz konusu olabilmektedir. Böyle bir durumda tabutun sağ ayak tabanına gelen yerinde delik açılarak, ayağın toprağa gelmesi sağlanır.

Cenaze mezara yerleştirildikten sonra mezarın üzeri, hızlı bir şekilde toprakla doldurulur ve açık bir yer bırakılmaz; aksi halde Elmapınarı ve Konaklı'da şeytan girer denir. Mezarın üzerine bir helke ya da bir ibrik su dökülür. Mezarın üzerine dökülen sudan Kargı'da verilen bilgiye göre bir damla cenazenin alınına değermiş. Cenaze de o zaman uykudan uyanır gibi bakarmış etrafına ki karanlık bir yerde. O sırada 2 sorgu meleği gelirmiş. O kişi kendisine sorulan soruların cevaplarını tümüyle verebilirse kabri cennet bahçelerinden bir bahçe olurmuş. Elmapınarı'nda söylenene göre ölen kişi yakınlarına seslenirmiş ancak ses duymayınca, öldüğünü anlarmış.

Mezarın baş ve ayakucuna geçici ağaç başlıklar yerleştirilir. Bu ağaçlar Küre'de "sapma ağacı", Boğazkale'de "saçma ağacı" olarak adlandırılır. Sorgu melekleri geldiğinde ölü kalkmaya çalıştığı zaman başının onlara değdiğine inanılır.

Boğazkale'den bir anlatıya göre yeni giden cenazeyi, mezarlıktaki diğer ölüler hisse derlermiş. O kişinin ameli iyiyse, mezarlığa kendinden önce güzel koku gidermiş ve diğer ölüler de onun iyi biri olduğunu anlarmış. Ameli kötü biriye de pis koku yayılmış ortalığa ve diğer ölüler kaçarmış.

Gömme sonrası, Gökçedoğan, Osmancık ve Aşağı Fındıklı'da söylenilene göre hoca, Kur'an okur, Yasin-i şerif okur. Duası bitince de oradakiler 3 İhlâs, bir Fatiha suresi okur. Defin için gelenler ayrılırken hoca, mezarın yanında kalır ve talkın verir. Hoca bu sırada yalnız da kalabilir, cenaze yakınlarından birisi ona eşlik de edebilir. Talkının amacı genelde, ölenin öte tarafta sorgulaması yapılırken vereceği cevaplar konusunda ona yardımcı olmak olarak açıklanır. Konuyla ilgili Elmapınarı ve Boğazkale'den bir aktarım şöyledir: Hoca talkına, öleni anne ismiyle çağırarak başlar ve onu uyandırmaya çalışır. Hoca rabbinin, peygamberinin, dinin ne olduğuna ilişkin 3 defa tekrarlanmak üzere talkın verirken ölü, ameli iyiyse imamın dediklerini tekrarlar ve o cennetlidir. Kişinin gözüne, cennetlikse cenneti ala, cehennemlikse cehennemden ölümler gözüktür. O anda sualciler gelir. Sualciler şiddetli bir şekilde ve gürleyerek gelirse mezar gümler ve sadece hoca onu duyar. Kişi kötü ameliyse onun feryadı, hocanın gözündeki perde kalktığı için kulağına gelir. Yaygın inanışa göre ölenin, öldüğünü anladığına ilişkin, alınının sapma ağacına değmesi ya da alınına su damlası değmesi gibi olaylar da imamın talkın vermesi sırasında gerçekleşir.

Genel anlatılar, ölenin ruhunun bedenden ayrıldığı ve mezara gömülene kadar kendini seyrettiği, konuşulanları duyduğu ancak cevap veremediği yönündedir. O yüzden de bir an önce gömülmesi gerektiğine inanılır. Boğazkale'deki anlatıma göre ruh, bedenden ayrıldıktan sonra 7 kat arşı alanın her katında sual edilir, ifade verir. Ruh, bedenin üstünde dolanır ancak insanların gözünde perde olduğu için onu göremez. Ruh, mezara yerleştirilince bedene gelir ve imamın verdiği talkın sırasında, seslenince uyanır.

Cenazenin gömüldüğü gün havanın yağmurlu (rahmetinen gitti denir) ya da güneşli olması, yağmurdan sonra güneşin açıp gökkuşağı oluşması Oğuzlar, Elmapınarı ve Boğazkale'de iyi sayılır. Nisanda ölen ve üzerine yağmur değen cenazenin kefeninden Boğazkale'de, bir parça alınarak suya ıslatılır; aksi halde rahmetin kesileceğine inanılır. Kefenden bir parçanın kopartılması unutulmuşsa, yağmur yağması için mezar açılır, kefenden bir parça alınır ve bir akarsuyun içindeki taşın altına konur.

Yukarda bahsedilenlerden de anlaşılacağı gibi ölüm sürecinin önemli bir bölümünü ruh ve öte dünyaya ilişkin inanışlardan oluşturur. Bu kapsamda Boğazkaya, Laçın ve Küre’de verilen bilgiye göre kabre giren ölüye ilk önce yılan, Boğazkale’de yılan donundaki sorgucu melekleri gelirmiş ve dilinden yemeye başlarmış. Oğuzlar’da ilk gelenin Kureyş kurbağası diğer adıyla azap böceği olduğu ve bunun da sorgu meleklerinden önce geldiği; ancak 7 defa Kureyş suresi okunursa gelemediği söylenir.

Kalecikkaya’daki anlatıma göre; canın bir ucu gökte, bir ucu kabristanda olmak üzere arı sepeti gibi sır olur. Aşağı Fındıklı’da manevi ve cismi ruh olmak üzere 2 ruhtan ve bunlardan cismi ruhun ölümle birlikte çıkarken, manevi ruhun kıyamete kadar kaldığından söz edilir.

Bir başka inanış, birden fazla evlilik yapan kişinin ruhunun öte dünyada hangisiyle buluşacağına ilişkindir. Bu durumdakilerin ruhunun, Boğazkaya ve Elmapınarı’nda ilk eşiyile buluşacağına inanılır.

Ölümsüz olan ruhun kalıp değiştirmesi de yine halk arasındaki inanışlardandır. Ameli iyi olan bir insanın ruhunun Boğazkaya’da iyi bir insana, koyuna kuzuya vb.lerine, ameli kötü olan bir insanın ruhunun ise Boğazkaya’da kötü hayvanlara, ite, köpeğe, ata, eşeğe, Elmapınarı’nda domuza, Küre’de yılan, çiyana, sineğe, ite geçeceğine ilişkin inanışlardan söz edilir. Ayrıca yaygın olarak eve gelen kelebek, daha seyrek olarak da Oğuzlar ve Küre’de olduğu gibi eve gelen iri sinek ölenin ruhunun döndüğüne yorumlanır. Kuş gelip de cama vurunca da Laçın’da aynı şey söylenerek ölenin canı için bir hayır yapılır. Ölen kişinin girdiği kalıbın Küre’de, bazen rüyada da kendini gösterdiği belirtilir. Buna göre kişi iyi biriyse düzgün giyimli, bakımlı görünür, kötü biriyse eşek kalıbında ve simsiyah görünür.

Ölümlerle birlikte bedeni terk eden ruhun, belli zamanlarda mezarına ve evine ziyarete geldiği yönünde çeşitli anlatılar vardır. Ruhların mezarına Elmapınarı’nda, cuma ve arife günü geldiği ve oraya gidenleri gördüğü söylenir.

Ruhla ilgili inanışlar, mezar ve mezarlıkla ilgili çeşitli düzenleme ve kaçınmaları da beraberinde getirir. Yörede mezarların üzerine, gül ve susam denilen çiçeklerden, çevresine çam, ceviz gibi ağaçlardan dikilir. Elmapınarı’nda susamın cennetten çıktığı, mezarın yanındaki ağaçların zikir çektiği, İskilip’te otların kelime-i tevhit getirdikleri söylenir. Evren ve Oğuzlar’daki inanışa göre; mezarlıkta yetişen otta, mantarda, madımda, odunda vb. her cenazenin hakkı vardır. Küre ve Boğazkale’de mezarlıkta yetişen bitkilere, ölülerin yağının, talaşının karıştığı belirtilir. O yüzden yaygın kaçınmalardan biri olarak, mezardan madımak, pancar vb. otları koparmaktan ve bunları evde kullanmaktan, mezarlıktaki ağaçların odununu evde yakmaktan, Elmapınarı’nda olduğu gibi orada yetişen ağaçların meyvelerini yemekten, Oğuzlar’da mezarlığa giren hayvanların sütünü içmekten sakınılır. Bunlardan sakınılmazsa Kargı’da oradaki ölümlere saygısızlık olacağı, Elmapınarı’nda sağlığı olumsuz yönde etkileyebileceği söylenir. Yalnızca süt nazar veya başka nedenlerle kesilirse, çökelek ya da yoğurt olmazsa Boğazkale, Evren ve Küre gibi yerlerde sütü ısıtmak için kurulan ateşte, mezarın başına dikilen ağaçlardan ya da bu ağaçlardan bulunamadığı takdirde Boğazkale’de mezarlıkta bulunan ot ve çöplerden yakılır. Mezarın çiğnenmesi günah sayılır (Boğazkaya, Laçın, Elmapınarı), ölenin ıstırap çeker denir (Oğuzlar).

Mezarın üstünün çiğnenmesinden sakınılır. Bunun nedeni; Kargı’da ölenin ruhu sağ olduğu için kabrin üstünde durduğu ve gelenleri gördüğüyle, Oğuzlar’da orada yatanın ıstırap çekmesine yol açacağıyla açıklanır. Mezarın başına gidildiğinde, önce selam verilip sonra okumaya başlanır.

DEFİN SONRASI

Cenazenin peşi sıra, mezarlıkta ya da cenaze evinde tatlı nitelikte bazı yiyecekler dağıtılır. Alacahöyük, Elmapınarı ve Küre’de bir kasa lokum, bisküvi, meyve suyu, pide vb. mezarlığa gönderilir ve defin sonrasında yola çıkarılarak herkese dağıtılır. Boğazkaya’da lokum cenaze evinde dağıtılır. Konaklı’da mezarcılara ve çocuklara şeker, Osmancık’ta çocuklara para dağıtılır. Konaklı, Elmapınarı ve Boğazkaya’da, lokum ve şeker yerine eskiden helva karılır ve helva ekmeklerin arasına konularak dağıtılmış.

Tabut geçerken kırklı çocuk ve annelerinin bazı kaçınmalara gittiğinden daha önce söz edilmişti. Aynı kaçınma kapsamında Laçın’de, cenazeden dönen kişi, kırklı kadın ve çocuk olan eve doğrudan girmez. Bu kişi ahıra ya da komşuya gider sonra eve gelir aksi halde kırk basacağına inanılır. İskilip’te aynı gerekçeyle yine, kırklı kadının kayınvalidesi, cenazeden dönerken önce 1-2 kapıya uğrar sonra eve gelir. Kırk basan için eskiden, 7 yol çatına kazan kurulur, kazanın altına ateş yakılmadan 6-7 odun atılmış. Çocuk, 40’ını kaynatıyorum diyerek bu kazana oturtulur, sonra arkaya bakmadan dönülmüş.

Mezardan dönenler için Boğazkaya, Laçın, Küre ve Alacahöyük gibi yerlerde cenaze evinde yemek verilirken Aşılıarmut, İskilip ve Karahacıp’te verilmez ve bu kişiler Konaklı, Elmapınarı ve Aşağı Fındıklı’da komşular tarafından ağırlanır. Komşuların ağırlaması iki şekilde olur. Ya cenazeye gelenleri kendi evlerine götürürler ya da cenaze evine onlar ve cenaze yakınları için yemek götürürler. O gün Boğazkale, Kargı ve Aşağı Fındıklı’da cenaze evinde yemek pişirilmez; yemekleri komşular getirir. Aşağı Fındıklı’da camiden çıkan erkekler cenaze evinde yemek yer, kadınlar da başka bir evde yer. Komşular Elmapınarı ve Kargı’da cenaze evine bir hafta yemek getirir. Aynı uygulama Kalecikkaya’da eskiden varken sonradan kalkmıştır ve cenazeden dönenlere cenaze evi tarafından kıymalı pide ve ayran ikram edilmektedir. Evren ve Laçın’de komşuların cenaze evine yemek getirmesi, 2-3 gün boyunca devam eder.

Cenazeden dönenlere yemek verilen yerlerden olan Küre ve Boğazkaya’da, o gün kurban kesilir. Kurbanın kanı mezar için eşilen yere akıtılır ve sonra eve getirilerek pişirilir. Alacahöyük’te tavuk ya da koyun kesilir, pilav, çorba, sebze yemekleri vb. hazırlanır. Küre’de et kavurması, pilav, helva, komposto, yahni, lokum, bisküvi gibi yiyecekler ve ayran ya da kola gibi içecekler hazırlanır. Cenaze evine gelemeyenlere de ölenin canı için yesin diye evde pişen lokmadan gönderilir. Yemekler yendikten sonra ölen için dua okunur.

Komşular cenaze evine, Kargı’da iştah açması için ekşili bamya ve sirkeli, soğanlı kıyma getirir. Boğazkaya ve Elmapınarı’nda eline geçeni; ekmek, bulgur, çay, şeker, marmara vs. getirir. Alacahöyük’te lokum, bisküvi getirir. Boğazkaya’da anlatılana göre diğer cenazeler, yeni gelen cenazeye, bizimkilerden senin yerine (cenaze evine) gelen oldu mu (bir şey getiren oldu mu) diye sorarlarmış.

İlk gün kesilen kurbanı Boğazkaya’da “kabir kurbanı”, ilk gün verilen yemeğe Küre’de “kazma-kürek ekmeği, can ekmeği”, Alacahöyük’te “can aşısı, ölü aşısı, kazma takirtisi” denir.

Cenaze evinde dini uygulamalar kapsamında, Kur’an ve Yasin-i Şerif okunması yaygın uygulamalardandır. Alacahöyük’te Kur’an 3 gün okunur.

Defin sonrası uygulamalarının bir başkası kazanın kurulduğu yerde ışık yakılması ya da evin ışığının bir süre açık bırakılmasıyla ilgilidir. Kazanın kurulduğu ve cenazenin yıkan-

dığı yere Boğazkaya' ilk gece, Sarımbey, Alacahöyük ve Aşılıarmut'ta üç gece ateş yakılır. Bu ateşin Sarımbey'de ahret ışığı olacağı söylenir. Aynı uygulama Kalecikkaya'da eskiden varken sonradan kalkmıştır. Evin ışığı, Oğuzlar ve Boğazkale'de 1 gün, Laçın'de 3 gün, Elmapınarı'nda bir hafta 10 gün, Alacahöyük'te 40 gün, Kalecikkaya'da evin dış ışığı 7 gün açık bırakılır. İskilip'te eskiden evde 40 gün idare yakılıyormuş. Oğuzlar'da perşembe ve pazar günleri de cenaze çıkan odanın ışığı, geç vakte kadar açık bırakılır ya da geç vakitte kapatılır. Işığın açık bırakılmasının nedeni yine, kazan kurulan yere yakılan ışık gibi kabir ışığı olacağına inanmaktır.

BAŞ SAĞLIĞI

Yakınını kaybeden cenaze sahipleri, komşuları ve akrabaları tarafından sık sık ziyaret edilerek baş sağlığı dilekleriyle ve avutucu sözlerle teselli edilmeye çalışılır. Baş sağlığı dileklerinin iletilmesi ilk gün mezarlıkta başlar. Cenaze yakınları, definden sonra mezarlığın çıkışında saf halinde dizilerek taziyeleri kabul eder. Baş sağlığı için cenaze evine gelip gitmeler, Oğuzlar ve Boğazkale'de yoğun olarak ilk bir ay; Boğazkale'de bir buçuk ay; Alacahöyük ve Küre'de 40 gün; Aşağı Fındıklı'da 3 ay olmakla birlikte Küre'de olduğu gibi 1 sene de sürebilir. Baş sağlığına gelen kişiler Küre, Boğazkale, Alacahöyük ve Büğet gibi yerlerde çay, şeker, bisküvi vb. getirir. Baş sağlığına gelenlere Boğazkale'de, lokum ikram edilir, kolonya dökülür.

Baş sağlığı ve teselli amaçlı söylenen sözlerden bazıları şöyledir: Allah rahmet eylesin! Allah gani gani rahmet eylesin! Allah sabırlık versin! Allah mevtaya rahmet, size de sabırlar etsin! Kabiri yegi (bol) olsun! Ahret selametliği versin! Allah daha başka acı vermesin! Önü sonu bu olsun! Görüp göreceğin bu olsun! Onun ömrünü Allah geride kalanlara versin! Allah onun ömrünü çocuklarına versin! Kalanlarınıza sağlık versin, İlla biz bu yola gideceğiz! Hepimiz bu yolun yolcusuyuz! İmanla, Kur'anla gitmek nasip olsun hepimize! Dünyadaki nasibi bu kadarmış! Allah mekânını cennet etsin! Toprağı bol olsun! Nur içinde yatsın! Toprağı bol olsun!

CENAZENİN DİNSEL TÖRENLE VE YEMEĞLE ANILDIĞI DİĞER GÜNLER

Cenazenin ardından, dinsel törenle ve yemekle anıldığı belli günler düzenlenir. Sarımbey ve Küre'de 3'ü, 7'si, 40'ı (40'ında olmazsa 52'si) ve yılı; Aşağı Fındıklı, Alaca ve Osmancık'ta 40'ı ve 52'si yapılır. Karahacip'te 40'ı, 52'si ve yılı; Boğazkale'de ilk cuması ya da ikinci cuması, 40'ı, 52. gecesini ve arzuya göre yılı; Konaklı'da 7'si, 40'ı ve senesi yapılır. Kargı'da 7'si, 40'ı, 52'si ve yılı Alacahöyük'te 3'ü, 7'si, 40'ı ve 52'si yapılır.

Küre'de, cenazenin anıldığı günlerde ekmek dökülür, evde ve mezarda Kur'an okutulur. 3'ünde çörek, lokum vb. dağıtılır. Osmancık'ta cenazenin 40'ında mevlit, 52. gecesinde dua okunur. Alaca'da 2. hafta, 40. ve 52. gününde yemekli-yemeksiz mevlit okutulur. Büğet'te yılında mevlit okutulur, yemek verilir. Yemekler için kurban kesilir ya da et alınır, helva, pilav vb. yapılır. Cenaze evinin ekonomik durumu ne zaman müsaitse (2 ay, 6 ay, 2 sene sonra vb.) o zaman dardan indirme cemi yapılır. Bunun için cenaze evinde çörekler, öteberiler hazırlanır, davar kesilir.

Boğazkale'de 40 güne kadar 41 Yasin okunur. 52'sinde de yine Yasin, 52. gece duası veya mevlit okutulur. Yılında da isteyen mevlit okutur. İlk ya da ikinci cumasında eskiden yemekler hazırlanırken günümüzde pide, helva, lokum gibi yiyecekler dağıtılır.

Sarımbey'de, 3'ünde yemeklerle birlikte çörek, hoşaf, tatlı, şerbet vb. yapılır; ancak yemekten ziyade tatlı türüne önem verilir. 7'sinde yine çeşitli yemekler ve bunlar arasında et yahnisi, pilav ve mantı kesin yapılır. 40 ve yılı da yemekli olur ve yılında yapılan yemek için "yıl ekmeği" ifadesi kullanılır. Bu günlerde Kur'an okutulur. Yemek verilen kişiler yemekten sonra "Cenazenin canına değsin." der.

Alacahöyük'te, 3'ünde davar, dana, hindi vb. kesilerek yemek verilir. 7'si, 40'ından sonraki 52'sinde dardan indirmede yemek yapılır. Yemeğe sadece erkekler gider. 7'si ve 40'ında aynı yemekler ve helva yapılır. 40 gün boyunca bir hocaya para verilerek Kur'an okutulur. Kur'an'dan 7 sure okunur. 40'ında durumu uygun olan mevlit okutulur. 52'sinde kurban kesilerek dardan indirme yapılır. Hoca mevlit okurken şerbet dağıtılır, sonra da yemek yenir. Ölen için yapılan yemeklerden fakirlere de dağıtılır. Yılında yıl ekmeği yapılır. Yıl ekmeği için davar kesilir.

Aşağı Fındıklı'da, 40 gün her gün bir tane olmak üzere Yasin okunur. 40'ında, ağzının köpüğüyle yatmasın diye 40 yemeği yapılır, Kur'an okunur, ekonomik durumu iyi olanlar hatim yaptırır. 52. gecesinde hocalar Yasin okur. O gün cenazenin etinin kemiğinden ayrıldığına inanılır. 40'ı çıktıktan sonraki Cuma günlerinde de isteyen mevlit okutulur. Mevlite gelenlere gülsuyu dökülür, lokum, bisküvi ikram edilir. Bazıları yemek verir, sac arası çörek yaparak şerbetle camiye girenlere dağıtır.

Karahacip'te, 1 kişi 40 gün Yasin okur, hatim yapan da olur. 40'ında et, keşkek, baklava, tas kebabı vb. yapılarak, mevlit okutulur. 52'sinde de yemekle birlikte helva yapılır ya da mevlit okutulur. Cenazenin etinin kemiğinden, 40'ında ayrıldığına inanılır.

Konaklı'da, 7'sinde evde ya da camide mevlit okutulur Camiden, hocalarla birlikte 1-2 sofralık adam getirilir ya da camide 1-2 tane somun dağıtılır. Yemekler arasında, yahni, çorba, pilav, ayran, keşkek vb. olur. 40 gün boyunca hoca cenaze evinde Kur'an okur. 40'ı da 7 si gibi yapılır. Herkes yemeğe çağrılır, o gün için helva da yapılır. 52 gün olunca mezarlıkta mum yakılır. Bununla birlikte hocaya okutulan bir helke su da mezarın üstüne dökülür.

Kargı'da, ilk ya da ikinci cumasında Kur'an okutturulur ve yemek verilir. Yemekte helvayla birlikte şehriye çorbası, etli pilav, nohut, yaprak sarması vb. olur. 40'ında yine okutulur ve yemek verilir ya da ekmeği ve helva dağıtılır. 52'sinde ise, evde yapılacaksa mevlit ve 41 Yasin okunur, yemek verilir; camide yapılacaksa mevlit okutulur ama yemek verilmez; sadece çikolata, şeker dağıtılır. Eskiden yapılan uygulamada para verilen bir hoca 40 gün boyunca kabristana gidip mezarın başında okuyormuş. Yılında yine Mevlit, 41 Yasin okunur; hatim yapan da hatim yapar.

Aşılıarmut'ta, 7 gün boyunca eve gelenlere lokum, bisküvi verilir, Elmapınarı'nda 7 gece cenaze evinde Kuran okunur. Aşılıarmut ve Elmapınarı'nda 7'sinde camide, okulda ya da evde pide, ayran/kola (eskiden yemek veriliyormuş) dağıtılır. Aşılıarmut'ta, cenazenin 40'ında mevlit okutulur, yedirmek için de kurban kesilebildiği gibi helva, pilav, komposto, yahni, çorba vb. hazırlanır. Elmapınarı'nda yine 40'ında mevlit okutulur ve 7'sinde olduğu gibi pide dağıtılır. Eskiden her yerde Kur'an ve gerekli duaları okumayı bilen kişiler olmadığı için bilen bir kadın suya okur ve bu su, götürüldüğü yerlerde, cenazenin anıldığı 7. ve 52. gibi günlerde mezarın üzerine dökülmüş. 40 yemeğinin verilme nedeni şöyle açıklanır: Ölünün, kırkında burnunun direği düşer, eti kemiğinden ayrılır. 40'ında yapılan yemeklerin kokusu, ölünün burnunun direği düşmeden daha arşı alaya çıkar. Melekler, o

yemekleri altın tabaklar içinde ölünün önüne götürüp bu senin kırkının yemekleri der. Ölü, ağır bir uykuya dalar ve iliğin kemikten ayrıldığını bile duymaz. Aksi halde kemik belden ayrılırken, çürürken, vücuda yeniden can verir gibi çığırta olur. 52'sinde cenaze yakınları evde Kur'an okur. Yılında, duruma göre Kur'an okutulur, Yasin okunur.

Oğuzlar'da, 10-15 seneden beri cenazenin 7'sinde helva, pilav, tas kebabı, yahni vs.den oluşan yemek verilir. Eskiden 40 gün boyunca bir hocadan cenaze için dua okuması istenirken sonradan cenazenin kendi yakınları bu işlemi yerine getirmeye başlamıştır. 40'ında Kur'an, Tebareke, Yasin ve Mevlit okunur, hatim yapılır. Eve gelenlere ve camiden çıkanlara şeker, lokum, ekmek dağıtılır. Ölenin kabir azabı çekmesini önlemek için sabah namazından sonra Yasin, akşam namazından sonra da tebareke okunur. 52'sinde cenaze yakınları evde Kur'an okur. Evde yemek verilir ya da camiden çıkanlara 40'ında olduğu gibi bir şeyler dağıtılır. Verilen yemeklerin ölene lokma olduğuna, bu sayede eti kemikten ayrılırken acısını duymadığına inanılır. Yılında ekonomik duruma göre mevlit okutulur, yıl davarı kesilir, yemekler hazırlanır.

Laçın'de, 2-3 gün boyunca hoca getirilip zikir çekilir. 7'sinde camide dua okutulur. Camiden çıkanlara da mayalı denilen hamur işi ve helvadan dağıtılır.40'ında mevlit yapılır; yedirmek için de börek, et, çorba (toyga çorbası), baklava vb. yapılır. Yılında ekonomik duruma göre mevlit okutulur, fakirlere para dağıtılır.

Evren'de ilk ya da ikinci cumasında Mevlit okutulur; ayran, pide dağıtılır. Evren ve İskilip'te 40 yemeğini ekonomik durumu iyi olanlar yapar. 52'sinde her iki yerde ölenin yakınları evde Kur'an okur. Evren'de yılı yapılmaz; İskilip'te yılı yapılır ve ekonomik duruma göre isteyen yemek yapar, isteyen Kur'an okutur.

Kalecikkaya'da, 7'sinde 3-5 kişi tarafından Yasin okunur. O gün yedirmek üzere helva çalınır, yoğurtlu çorba, kıymalı pide, kaysı kompostosu vs. yapılır. 40'ında Kur'an, Tebareke, Amme, Yasin, Mevlit okutulur. Kadınlar evde erkekler camide okur. 52'sinde, herkes kendi evinde olmak suretiyle 52. gün duası okunur. Ölü, bu okunan dua sayesinde etinin kemiğinden ayrıldığını hissetmez. Yılı yapılacaksa ve yemek verilecekse et alınır ya da davar kesilir, pilav yapılır.

Boğazkaya'da, 3. günü dardan indirme cemi yapılır. Bunun için kurban kesilir ya da et, hazır tavuk vb. alınır. 40 gün boyunca bir hoca, kendi evinde cenaze için dua eder, Yasin okur. Hocaya daha sonra parası verilir. 40. gün yemek dökülür. Et alınır ya da kurban kesilir. 52'si olunca, ölenin kemikleri ferah ayrılınsın diye hocaya mezarda dua okutulur. O gün sadece hocaya yemek verilir. Yılında yemek dökülecekse kurban kesilir ya da et alınır, pilav yapılır. Burada, cenaze için verilen yemeklerin bulaşığı ertesi güne bırakılır; aksi halde ölenin canına geçmez denir.

DEVİR, ISKAT, DARDAN İNDİRME

Cenazenin ardından dinsel törenle ve yemekle anıldığı günler dışında, maddi ve manevi borçların giderilmesine yönelik Alacahöyük, Aşağı Fındıklı, Konaklı, Kargı, Karahacıp, Gökçedoğan, Laçın, İskilip, Boğazkale, Aşılıarmut, Elmapınarı, Kalecikkaya ve Oğuzlar'da ıskat (altının-üstünün ıskatı da denir) veya devir (ıskat çevirme de denir), Küre, Boğazkaya ve Alacahöyük'te dardan indirme gibi bazı uygulamalara daha gidilir. Devir; Konaklı, Kargı, Aşılıarmut ve Kalecikkaya'da sonradan kalkmıştır. İskat ve devir, ölenin yerine getiremediği oruç, namaz ve yemin borçlarının giderilmesine yönelik bir uygulamadır. Dağıtı-

lacak para, hoca tarafından kişinin yaşı esas alınarak hesaplanır. Iskat'ta, ortaya konulan para, cenaze işlerinde emeği geçenlere, yoksul ve dul olan kişilere dağıtılır. Devir'de ortaya konulan para, aldım kabul ettim diyerek devredildikten sonra geriye iade edilir. Dardan indirmede ise, belli sayıda kişiler dede önünde ölen için dara dururlar.

Bazı kişiler sağlığında, kendisi için ne kadar para dağıtılmasını istiyorsa bunu, Osmancık, Laçın, İskilip ve Boğazkale gibi yerlerde "altıma-üstüme" dağıtım şeklinde ifade eder. Bu alt-üst parasından hem tutulamayan oruç, yemin ve kılınamayan namaz borçları karşılığında fakir, yetim ve dul kişilere hem de cenazede hizmet görenlere yani kazanı kurana, suyu ılıştırana ve koyana, cenazeyi yıkayana, kefeni biçene, mezar kazana, salacadan tutana, sela verene, hocaya, cenazenin çamaşırını yıkayana vb. verilebilmektedir.

Oğuzlar'da, eskiden cenazeye gelinmesini teşvik etmek amacıyla mezarlıktaki cemaate iskat parası dağıtılıyormuş. Aşağı Fındıklı'da mezar kazanla cenazeyi yıkayanın razı edilmesi gerektiği söylenir. Boğazkale'de mezar kazanlara para verilir. Elmapınarı'nda ise eskiden mezar kazanlara para verilmiyor onun yerine yemek (tavuk, börek, pilav vs) gönderiliyormuş. Sonradan yenmiyor diyerek yemek gönderilmez olmuştur. Mezar kazanlara da cenaze sahibi, para olarak gönlünden ne koparsa onu vermektedir. Küre'de mezar kazana (elle olsun kepçeyle olsun) para verilmez. Konaklı'da cenazeyi yıkayana, suyunu koyana, çekene para verilir. Kalecikkaya'da cenazenin arkasından Kur'an ve dua okuyanlara para, sadaka verilir. Gökçedoğan'da kabri kazanlara ve cenazeyi yıkayanlara para verilirken verilen paranın miktarı o günkü yevmiye üzerinden hesaplanır.

Cenazede hizmeti geçenlerden bazılarına, para yerine kullanmaya yönelik eşyalar verilebilmektedir. Boğazkaya'da, kefenden artan parça, cenaze yıkarken üstüne örtülen sıtır bezi, yıkayanın ve suyu koyanın önüne tutulan 2-3 metre uzunluğundaki basma vb. cenazeyi yıkayana ve suyunu koyana verilir. Cenazeyi mezara indirenlere verilmek üzere havlu yollanır, para vermenin yanında hocanın omzuna çarşaf atılır. Oğuzlar'da cenazenin selasını verene para da havlu da verilebiliyor.

Osmancık'taki alt-üst parası ve devire ilişkin uygulamaya göre cenaze sahibi ayrılan parayı camiye götürür. 3 hoca, camide bu paranın tespit edilen sayıya uygun olarak devrini yapar. Hocalardan birisi tespih çekerken, 2 si aldım kabul ettim diyerek devri yapar. Devirden sonra camide bu paranın taksimi yapılır. Mezar kazanlara, yıkayanlara, kefen dikenlere paradan bir miktar yazılarak ayrılır. Alt-üst parasından geriye kalandan bir miktar oruç parası ve yemin parası olarak ayrılır ve ihtiyaçlara dağıtılır.

Kargı'da eskiden, emeği geçenlerin parası verildikten sonra ölenin oruç, namaz ve yemin borcu karşılığında 7-10 gün gibi bir süre boyunca bir fakiri doyuracak kadar para veriliyormuş.

Aşağı Fındıklı'da devire, fakir ve Kur'an-ı Kerim'i doğru okuyan kişilerin oturduğu ve bu paranın dağıtılmasıyla ölenin sorumluluktan kurtulmadığı sadece kurtulmasının umulduğu belirtilmiştir.

Dardan indirme yapılırken dara, Boğazkaya'da ölen erkekse, 1 kadın iki erkek durur. Bu hizmeti daha çok da gençler, bekârlar yerine getirir. Dara duran kadın başına beyaz tülbent, erkek de beyaz tac takar. Dara duran kişiler dar sırasında hiç hareket etmez. Dara duranların üstlerine beyaz çarşaf örtülür. Cem için çırakman (eskiden lamba, şimdi mum) yakılır, çulun üzerine süpürge çalınır. Yakılan ışığın, ölene aydınlık olduğuna inanılır.

Dede duasını okur. Küsülü olanlar oraya girmez. İnanışa göre bulunduğu yerde darda olan ölü, ancak dardan indirilince ferahlar.

Küre’de, dardan indirme için ölenin musahipli olması yani yol kardeşi olması halinde ve düşkün olmaması halinde darı çekilir. Dar çekileceği gün peyik köyü dolaşarak ölen kişi kimse onun kırkının yapılacağını söyler. Cemde On iki duvazı imamı söyleyen 2 aşık ve bir dede olur. Önce abdest suyu alınır ki dede bu suyu dualar. Şah merdan getirilir. Onun üzerine 3 deyiş söylenir ve dede tarafından cem birleşir. Gözcü elinde asasıyla gözcülük eder, kendi arasında konuşanları uyarır. Dede dara duracak kişilerin iyi mi kötü mü olduğunu cemaatten sorduğu gibi, öleni de dara duranlara sorar. Dara duran 6 kadın 6 erkek musahipli 12 kişi, On iki duvazı imam söylenene kadar kıpırdamadan, çengel darında kalır. 12 hizmet bitince dede birlige dua eder, dara duranlara hakkınızı helal ediyor musunuz diye sorar. Dara duranlara para verilir; ancak onlar parayı aşığın önüne koyarlar. Dardan inince de 3 duvazı imam söylenir.

Alacahöyük’te, ölenin darına beyaz giyinen 3 kadın ve 3 erkek durur. (Koşar, 1951:33-35).

YAS

Cenaze sahipleri, bir yakının kaybıyla duyulan üzüntünün ve toplumsal yaptırımların sonucu olarak bazı kaçınmalara giderler. Cenaze evinin yakın akraba ve komşuları da bazen bu yasa katılmakla birlikte, yas daha çok cenaze yakınlarınca tutulur. Komşuların tuttuğu yas süresi, cenaze yakınlarınıninkine göre kısadır. Örneğin Karahacip’te bu sürenin 3-4 gün olduğu söylenmiştir. Yas döneminde kaçınılanlar arasında en yaygın olanları; radyo, televizyon açılmaması ya da açılrsa bile eğlenceli programların izlenmemesi, eğlence ortamlarından uzak durulması, süslenilmemesi, kına yakılmaması vb.dir. Geçmişte, Boğazkaya’da yaslıyken yeni giyim eşyası kullanılmadığından ve elbiselerin ters giyildiğinden, Laçın ve İskilip’te siyah elbise giyildiğinden, Alacahöyük’te karalı giyildiğinden ve düğünlerin 40 gün ertelendiğinden söz edilmiştir. Radyo-televizyonla ilgili kaçınmanın süresi, Aşağı Fındıklı, Evren ve Elmapınarı’nda bir hafta 10 gün, Boğazkaya’da 15-20 gün kadardır. Bu süreler içinde düğünler de ertelenir; ertelenmezse bile çalgısız yapılıır. Köyde düğün olacaksa cenaze evinden izin alınır. Laçın’de yas belirtisi olarak radyo-televizyon açılmaması, artık geçmişte kalmıştır. Genel yas süresi, Aşağı Fındıklı’da 1 haftadan 40 güne kadar, Konaklı’da yaşlılar için 1 ay kadar Kalecikkaya’da 37 gün (inanışa göre Fadime ana babasına 37 gün yas tutmuştur), Küre’de 1 seneye kadar sürebilir. Ölenin genç ya da yaşlı olması da yasin süresini etkiler. Gencin yası daha uzun sürer. Yaşlılar için Küre’de “Yaşını almış dişini almış.” denir. Boğazkale’de yas tutulmadığı ancak düğün olursa davul zurna çalınmadığı belirtilmiştir.

Cenazenin peşi sıra gelen bayram için Alacahöyük ve Boğazkale’de “Karalı bayram ettik.” denir ve genelde komşuları onlara ziyarete gider. Alacahöyük’te, yaşlı ailenin ilk bayramında yakınları, onların yasını almaya giderler. Mezar ziyaretine gidilir ve bayramdan önce mezar yaptırılır; ancak ölü sahibi mezarlığa gitmez.

Ölen birinin ardından duyulan üzüntünün, dışa vuruş tarzlarından bir diğerini ağıtlar oluşturur. Cenazenin arkasından yas tutmak, ağlamak Kalecikkaya ve Oğuzlar’da iyi sayılmaz. Ölenin ardından ağlandığı takdirde Aşılıarmut ve Oğuzlar’da ölenin azap çekeceğine, yerinin yurdunun göl olacağına inanılır. Aynı inanış Oğuzlar, Boğazkaya ve Boğazkale’de ölenin çocuk olması durumunda geçerlidir. Oğuzlar’da çocuğun annesine tasla su çeker-

ken, tasın dibi delindiğinden ve annenin çocuğunu göremediğinden, Boğazkaya'da çocuğun, annesini cehennemden kurtaracağından söz edilir. Boğazkale'de, anne babanın arkasından ağlanabileceği ancak bunda da sakinliği korumak gerektiği belirtilir. Üzüntünün abartılı bir şekilde dışa vurulmasının ve yas tutulmasının doğru olmadığını belirten bütün bu açıklamalara rağmen, ölenin arkasından hem yas tutulmakta hem de ağıtlar yakılmaya devam etmektedir.

Ağıtlardan bazı örnekler şöyledir:

Aman sabahleyin de gakdım da sığır sürülür oy/ Aman garip mezerige de helledi herkeş derilir oy/ Aman seni gıya da gurbet elde okunur oy/ Ne deyim ne söyleyim dostlar oy/ Aman gundura giydim de helleden ayama dardur oy/ Aman varamam yavrılar da yollarım gardır oy/ Aman gurbet elde ölme yaman zordur oy/ Ne deyim de ne söyleyim yavrularım oy (Eskialibey)

Aman geniş olur da hellerde hastanenin yapısı oy/ Aman seçilmiyo hellerde pençeresi gapısı oy/ Aman gurbet elden geldi yiğitlerin hepisi oy/ Gırdın gurbet elde sen de benim belimi ganadımı oy/ Aman yapırmış binayı da hellerde vurmamış da direk oy/ Aman içine girmeden de hellerde ağırmış yürek oy/ Aman söyle derdini de biz senin de heller bilek oy/ Ne deyim de ne söyleyim yavrularım oy. (Eskialibey)

Dağlar dağlar uzun dağlar/ Yüreğimde sızım dağlar/ Gurda guşa sevap olmuş/ Hanı benim guzum dağlar. Yedi lüleli pınar/Her guşlar ona gonar/ Yavrum muradını almadın/ Benim yüreğim de ona yanar. (Küre)

Otlu olur derelerin goyağı,/ Akmaz olmuş pınarların ayağı/Ne bi sağdıç etdi yavrım ne de bir güvayı/Şu dünyada muradını almadı. Mendilini saçakladın ucunu bıçakladın/ Gel ayrılak yavrım ayrılığı gerçekledin. Mezerliğe gondurmuş/Yusun deyi mendilini bulundurmuş/ Beni görmüş yönün öte döndürmüş/Ne için küstün yavrım bana. Bursa'nın yollarını arşınlamalı/Gelen taksileri garşılmalı/Gınalı guşları da garşılmalı/Yavrım geliyi deyi. (Küre)

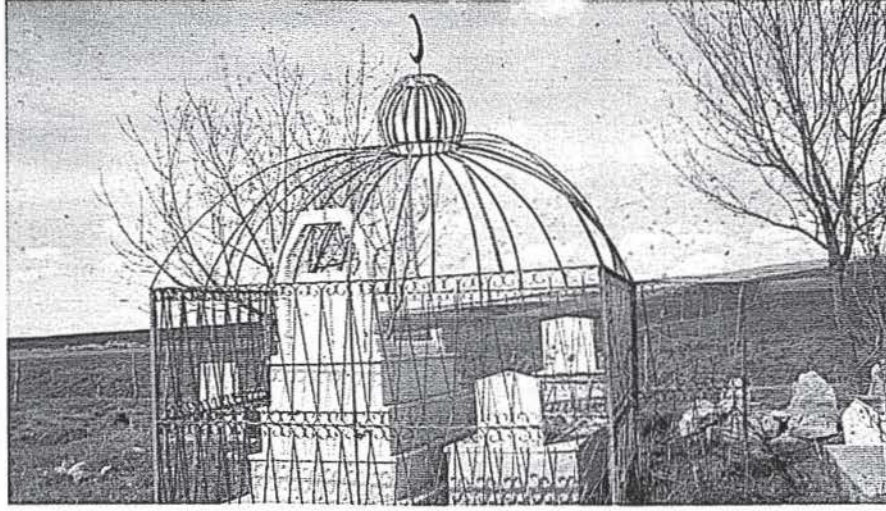
Yaş odun yaş odunu yakar mı/Yaş odunun göv (gök) alafı çıkar mı/ Bir şehire iki duman çöker mi/ Çökerttin dağıma dumanı felek. Kahve kavrulur tavada/ Yaz kuşlar döner havada/ Şu dünyada genç ölenin/ Yavruları kalır yuvada! Hangi günü görün sen ağşam olmaz/ Hangi gülü gördün sararıp solmaz/ Dünya fani imiş kimseye kalmaz/ Şu yalan dünyayı geçmeyen yoktur! Yareliyim yareliyim/ Sormadılar nereliyim/ Kuru ağaçlar yaprak açtı/Daha ben kareliyim. Mezarımı derin edin/ Su serpin serin edin/ Dünyada genç ölenlerin/ Ahretini ma'mur edin. Yuyun hovcalar yuyun/ Suyunu serin koyun/ Dünyada küçük yavruların/ İsmi yetim koyun. Al ipeğin yeşili var, fendi var/Yüreğimde türlü türlü derdi var/Feleğin elinde keskin sındı var/Yine bugün ciğerimi doğradı! (Alacahöyük). (Koşar, 1951:33-35, Ayhan, 2002:254)

Altımızda taşlar batar/Üstümüzde otlar biter/yılan çıyan mekan tutar/Ya ben kime yalvarayım. Öğün fani dünya öğün/Sinemize vurdun düğüm/Yakasız gömlek giy bugün/ Giyem ağlaya ağlaya. Derviş der bu sözü/Kanlı yaşlı punar gözü/Dünyadan ahrete bizi/ Gidem ağlaya ağlaya. Ben gidiyom gelen gelsin/Yurdumuza konan konsun/Kalanlara selam olsun/Gidem ağlaya ağlaya. Kapsu yok çıkam bakam/Bacası yok otlar yakam/Ya ben orda kime bakam/Kalam ağlaya ağlaya. (Alacahöyük). (Ayhan, 2002:254)

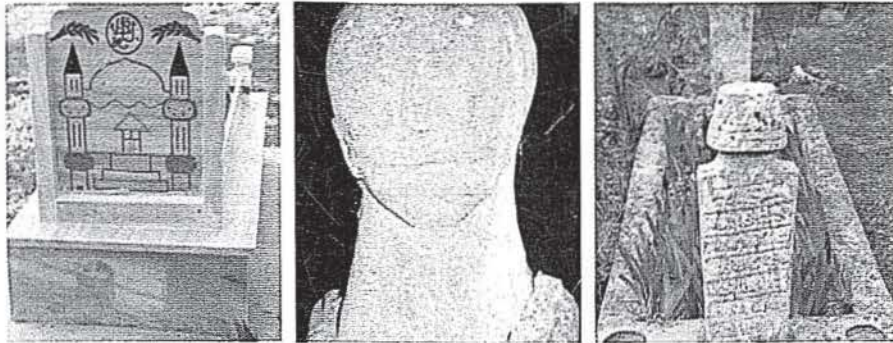
Cenazenin ardından çok ağlayan kişiye, Boğazkaya, Elmapınarı, Küre, Aşıliarmut, Kalecikkaya ve Boğazkale’de mezardan alınan topraktan, yedirilir, yalıtılır ya da mezardan alınan toprak suya konularak suyu içirilir. Bu işlem geride kalanın acısı soğusun, sabırlık versin diye yapılır. Aynı uygulamanın bir benzeri Boğazkaya’da uykudan gözünü açamayan kişiler için (çocuk da olabilir yetişkin de olabilir) yapılır. Bunda, mezardan alınan toprak yine suya konur ve su o kişinin tepesinden aktarılır.

MEZAR KALDIRMA

Definden belli bir süre geçtikten sonra mezarın üstü yaptırılır. Mezarın üzerinin yapılması yörede, "mezar kaldırma" olarak ifade edilir. Mezar; Alacahöyük’te definden 1 yıl sonra bayramdan önce, Aşıliarmut’ta arife günü, Boğazkaya’da 2 bayram geçince, Kalecikkaya, Oğuzlar, Elmapınarı ve Küre’de 1 yıl sonra üstü göçünce, İskilip’te 1-2 yıl sonra kaldırılır. Mezar kaldırılırken Küre’de ekmek görülür, davar kesilir, evde ve mezarda Kur’an okutulur.

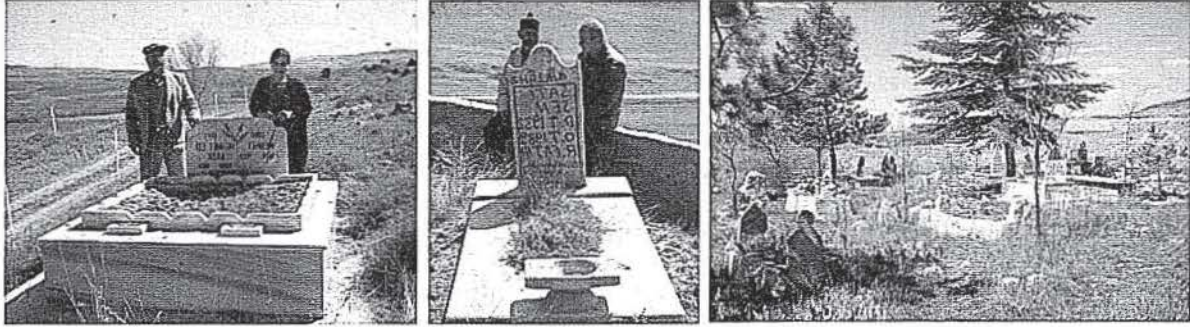
Mezar üstünün yaptırılması yönündeki uygulamalar yaygın olmasına karşın kimi anlatılar bunun iyi bir şey olmadığı yönündedir. Mezar üstünün öyle gösterişli taşlarla yaptırılmasının, Kalecikkaya ve Elmapınarı’nda günah olduğundan, ölünün o taşların altından kalkmasının zor olacağından, Oğuzlar’da "deccalin" mezartaşlarını keseceğinden ve mezartaşı kesilenlerin başının kesilip cehennemde yanacağından söz edilir. Bunun yerine mezarın küçük taşlarla örülmesi ve sadece adın, soyadın taşa yazılması daha makbul görülür. Mezar yapılırken ortası boş bırakılır. Bunun nedeni; Alacahöyük’te (Koşar, 1951:33-35) ölünün ahirette rahat kalkabilmesini sağlamak olarak açıklanır.

MEZAR ZİYARETLERİ

Mezar ziyaretine, Oğuzlar ve Elmapınarı'nda defin ertesi gidilebilir. Kadınlar, mezar ziyaretine gitmeden önce Oğuzlar'da, abdest alır ve Karadonlu Can Baba türbesine gidip Yasin okur.

Sonraki günlerde mezar ziyaretine, yaygın olarak dini bayramların arifesinde, Küre'de bayramın birinci günü gidilir. Boğazkale'de arife günü sabahtan ikindiye kadar kadınlar, ikindiden akşama kadar erkekler gider; ancak ikindiye kalan kadınlar da olabilir. Hafta içinde, Aşağı Fındıklı ve Küre'de perşembe günleri, İskilip, Elmapınarı ve Boğazkale'de cuma günleri mezar ziyaretine gidilir. Küre'de cenaze adına ekmek görülen günlerde de mezar ziyaretine gidilir.

Ölenin ruhunun, Aşağı Fındıklı'da cuma ve perşembe günleri, Elmapınarı ve Boğazkale'de Cuma akşamları, Konaklı'da Cuma ve Pazar akşamları, Laçın'de cuma günleri ve Ramazanda eve; Kalecikkaya'da Perşembe günleri evin saçaklığına geldiği söylenir. İnsanlar, gözündeki perdeden dolayı onları göremez. İnanışa göre perşembe ve cuma günleri, salih emelli olana da günahkâr olana da kabir âleminde tatildir. O günlerde onlara ecir olmaz ve ruhlar dünyaya gelir. Bu günlerde kendileri için Kur'an okutmak, Mevlit okutmak, Ayetel kürsi okumak, fakirlere hayrı için un, yağ, çay, şeker, giyecek vb. vermek, sadaka vermek, namaz sonunda 3 İhlas bir Fatiha okumak gibi bir şey yapıyorsa memnun ayrılır. Anılmıyorlarsa, "Siz de bizim gibi olacaksınız ya da siz de bizden kötü olun." deyip üzümlere giderler.

Arife günleri, Kalecikkaya'da helva ve çiğ börek yapılır, komşulara dağıtılır. Alacahöyük'te mezarlıkta dağıtmak için şeker, lokum, bisküvi vb. götürülebilir. Laçın'de Arife ve cuma günleri ölümler için Fatiha, Yasin okunur, Kargı'da mezarın üstüne, Boğazkaya'da mezarın başındaki çamların dibine su dökülür.

Küre'de cenaze adına düzenlenen günlerde ve perşembe günlerinde gidilen mezar ziyaretinde, Kur'an okunur, lokum, lokma, çörek vb. yiyecekler götürülür; bunlar orada ya da mezardan çıkınca yoldan geçen çocuklara dağıtılır, mezara bırakılır. Cuma akşamları ölenlerin canı için ocağa yağ, un ya da tuz atılır. Aynı işlemler Boğazkale için de geçerlidir. Palabıyık köyünde ocağa yağ atılır. Ziyarete gelen ruhların ocağa atılan bu yiyeceklerin kokusunu, alıp gideceğine inanılır.

Cuma günleri, Boğazkaya'da geç vakte kadar ölenlerimiz orda aydınlıkta olsun diye ışık yanar, Sarımbey'de mum yakılır, Boğazkale'de Yasin okunur.

Ekonomik durumu uygun olan, Boğazkaya'da istediği bir gün hoca çağırıp evinde Kur'an okutur ya da Mevlit okutur. Mevlit, Elmapınarı'nda küçük ya da büyük mevlit şek-

linde yapılır. Küçük Mevlite katılım sınırlıdır, büyük Mevlit daha geniş katılımıdır ve köyün tamamı çağrılır. Geçmişte mevlit için çorba, keşkek, piriç pilavı, helva, yahni vb. hazırlanırken sonradan pide, kola, kavun, karpuz gibi yiyecekler ikram edilerek işin daha kolayına gidilir olmuştur.

Mezar ziyareti kapsamında gidilen uygulamalardan bir başkası eşi ölen kişinin, yeniden evleneceği zaman yapılan ziyarettir. Elmapınarı ve Boğazkale'de sağ olan eş, evleneceği zaman öncelikle ölen eşinin mezarına giderek, gözü patlamasın da yumurta patlasın diyerek yumurta gömer. Oğuzlar'da eskide kalan bir uygulamaya göre de, yeniden evlenecek olanın erkek olması durumunda, ölen eşin mezarına, kül üflenince dumanından gözleri görmesin diye yakınları tarafından kül dökülür.

ÖLÜMLE İLGİLİ SÖZLER (DEYİM, ATASÖZÜ, BEDDUA, DUA, YEMİN VB.)

Ölüm süreci etrafında gelişen inanış ve uygulamaların pek çoğu günlük hayat içindeki söylemleri etkiler. Bu etkileri deyimlerde, atasözlerinde, beddualarda, dualarda, yeminlerde vb. görmek mümkündür. Sözü edilen konuyla ilgili yöreden bazı örnekler şöyledir:

Kabir biti, mezar kaldırma, ekmek görme, Ana/Fadime Ana Yaşmağı, kazma-kürek ekmeği, can aşısı, ölü aşısı, kazma takırtısı, kabir kurbanı, kırk basması vb.

Ne verdin elinle o gider seninle. Ne yapan elinle, işte o gider seninle. Eyilik de demlenir, kötülük de. Ölmüş ölüden şeytan bile dilini keser. Mezar taşıyla iftihar olunmaz. Kefenin cebi yoktur. Tedbirini al, takdirini ben düşünürüm demiş. Vade yetmemiş, melekler kanatlarını germiş. Yatan ölmüyor vadesi yeten ölüyor. Bir gün seni götürürler evinden/ Hakkın kelamını kesme dilinden/ Dünya dolu malın olsa ne fayda/Gurtulaman Azrail'in elinden. vb.

Yatmaya yer bulamıya! Bacanda baykuşlar ötsün! Evine baykuşlar tünese! Başında kara baykuşlar ötsün! Ocağında baykuşlar ötesice! Pencereye baykuş konsun! Ocağın sönsün! Soyka giyesice! Allah şu elbisen soykana kalsın! Boyu devrilesice! Boynun altında kalsın! Cehennem dibine kadar yolun var! Cehennem dibine gidesin! Cehenneme direk olmaya gitti! Cehenneme davul-zurna çalmaya gitti! Cennet yüzü görmeyesin! Tahtalara giresin! Teneşire gelesice! Sırtı tahtalara giresice! Yamulasıca! Çenesi çekilesice! Toprak başım(n) a! Yağlı kurşuna gelesice! Yere giresice!

Ahret gölgeliği olsun! Allah ahiret muradı versin! Allah hayırlı ölüm, kamil iman, Kuran nasip et! İmanım la göçürsün, Kuran'la göçürsün Rabbim! Allahım senin kulunum, kucağına al beni! vb.

Çocuğumun ölüsünü öpeyim! Akşamı etmeyeyim! vb.

MEZARLIK VE MEZARTAŞI YAZILARI

Mezarlık girişinde ve mezartaşları üzerinde çeşitli yazılar yer alır. Mezartaşları üzerinde, ölenin adı, soyadı, doğum ve ölüm tarihiyle birlikte yer alan sözler ölen kişiyle (yaş, istek, dilek, meslek, ölüm nedeni, memleket, lakap vb.) ve o yörenin inançlarıyla ilgili bazı bilgileri içerir. Konuyla ilgili bazı örnekler şöyledir:

Mezarlığın giriş kapısında bulunan sözlerle ilgili olarak; Hüvel Bakı (Kalıcı olan Allah'tır.), herkes ölüm acısını tadacaktır, iyi bilin ki Allah dostlarına korku yoktur, merhamet etmeyene merhamet olunmaz.

Mezartaşı Yazılarıyla ilgili olarak;

Abdalmeman
Şevket Tambus
Hamurum yoğrulmuş kederle gamla
Yapamadım hayatta güzel bir hamle
Yazılsa bu mısralar mezartaşıma
Okusun bir fatiha gelen başıma
D.1911 Ö. 1984

Gençliğimde murat
Alamadım kara
Toprak beni
Bir anda yedi
Neslihan Özüoğlu
Ruhuna Fatiha D. 1976 Ö. 1993

Gençliğime doymadan
Dünyadan göçtüm
Dilerim Allahtan
Yaşasın çocuklarım
Y. Ziraat Mühendisi O. Nuri Karış
D. 1918 Ö. 1995

Dünyadan zevk alsaydım
Doğarken ağlamazdım
Trafik komiseri
Eyüpoğlu Nahit Uyar
Ruhuna Fatiha
D. 1930 Ö. 1977

Öğretmen
Şerafettin Kamaklıoğlu
Ruhuna Fatiha
D. 1935 Ö. 1967

İhsan Elmalı
Ruhuna Fatiha
D. 1928 Ö. 4. 10. 1984

Boş olan bu dünyayı yaşadın dolu dolu
Gönlünce renklendirdin ömür denilen yolu
Her şeyden zevk alarak durmadan adımladın
Pek erken bir zamanda görüldü yolun sonu

Ben de gezdim
Şu cihanı sen gibi
Bir fatiha oku
Bir gün sen de
Olacaksın ben gibi
Ahmet Gökeşmeoğlu
D. 1926 Ö. 1974

Şu dünyada birtek şeye
Yanar içim göynür özüm
Gencecikten ölenlere
Gök ekini biçmiş gibi

Alay Katibi Zade Mehmet Hilmi
Mahdumi Nuri Tayşi
Ruhuna Fatiha
D. 10. 05. 1936

Posta Memuru Hacı Ali Gökeşme
Ruhuna Fatiha
D. 1898 Ö. 1988

"Bir anda değişti her şey
Bozuldu büyü, hayatın eşliğinde terk etti
Hayat denen öyküyü"
Ş. Kavaklıoğlu

Mezarım barınağım
Ayrılık şansım oldu
Bunca kulun içinde
Tanrım seni mi buldu
Rıfat Horkal D. 1938 Ö. 1996
Ruhuna Fatiha

Hüvel Hallakül
İstiklal Savaşı Gazisi
H. Ahmet Kafkas
Ruhuna Fatihâ 1986

Baki Mezarımı derin eyle
Su serp serin eyle
Şu dünyada gün görmedim
Ahrette gelin eyle
Hacı Lütfiye Mat
Ruhuna Fatihâ D. 1902 Ö. 1985

Ya ilahi
Kıl günahlardan beri eyle ata
Cennetinde bu mücahit gaziyi,
Mustafaya komşu kıl sürsün sefa

Şehit/J. ASB. ÜST. ÇVŞ. Cemalettin
Erdoğan
Mekanın cennet ruhun şad olsun
D.1969 Ö. 20. 9. 1997

Sevgili oğlum
Hasan Akgül
Toprağın nur mekânın cennet
D.1969 Ö. 1998

İnsanı seven insanlığı seven
Açmadan soldurdular
Ölürcesine öldürürcesine
Gençliğime acımadan vurup öldürdüler
İnsanlığı felsefe edinen
Bir toplum istiyorum.
Dağistanlı Kamsici Mehmet Efendi
D.1926 Ö. 1974 Ruhuna Fatihâ

Sana vuran
Eller kırılınsın
Üyüklü H. İsmail Peker
Ruhuna Fatihâ D. 1927 -Ö. 1986

Kırcaali'li Ümselme Çakır
Ruhuna Fatihâ D. 1944 Ö. 1985

Kıbrırlardan Ali Ağca oğlu Kemal Ağca
Ruhuna Fatihâ D. 1926 Ö. 1997

İskilip Temenni Mahallesinden
Mehmet kızı Kadriye Güngör
Ruhuna Fatihâ D. 1926 Ö. 1963

İyigillerin gelini
Fatma boyacı
Ruhuna Fatihâ D. 1920 Ö. 1986

Hayatını vatan
Yavrularına
Vakfeden
Ömer kızı
Fatma Veldet ruhuna Fatihâ
D. 1926 Ö. 1970

Aliye Leblebici
Ruhuna Fatihâ D. 1929 Ö.1981
Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için
Yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalıştı

Mustafa Akyürek
D. 1934 Ö. 1974

Düştüm amansız derde
Bulamadım dermanımı
Şimdi dermanım dua
Esirgemeyin fatihayı
(Saliha Tan'ın mezar taşından
1924-1983)

Şu yalan dünya
Aldattı beni
Tatlı yüz gösterdi

Yaldattı beni
Sonunda ateşe fırlattı beni
Kurumu görenler
söndürmesinler

Biz de siz gibiydik, siz de biz gibi olacaksınız.
Ey servet sahibi, mezarı mükemmel ve muhkem yapılmış insan!
İçinde cismi harap olan mezarın sağlamlığından, sahibine fayda yoktur!
Bulunmadı kızımın derdimizin çaresi
Dolmuş ikimizin ecel peymanesi
Ziyaretçi, geçme bir fatiha okumadan
Kimse toprağa gömülmez ömür bitmeden
(Mehmet Ali Mete-Gülbeden Mete'nin
mezar taşından D.1316- Ö. 1966)

Ben arzu etmedim zamansız göçü
Tükendi yaralı kalbimin gücü
Tarih seksen altı ekimin üçü
Ahiret yolcusu naşa döndüm be
(Türkan Sancak'ın mezar taşından
1936-3.10.1986)

Gülmek için mutlu
Olmayı beklemeyin
Tebessüm bile edemeden
Hayatınız sona erebilir
(Kazım Işık'ın mezar taşından
1931-1979)

Bu dünya ne sana ne bana
Oku fatihayı geçmiş aleme
Allah razı olsun
Hem sana hem bana
(Topgül Kellegöz'ün mezar taşından 1940-1976)

Hayatına inandığı gibi yön veren
İman eri değerli komutan
(Kur. Binb. Coşkun Arslan'ın
mezar taşından 1957-1994)

Garip mezarı
(Zülfinaz Demir'in mezartaşından 1319-1988)
Bir evladın annesine seslenişi:
Ey ruhum bu tümsek kutsidir
Huzurunda eğil
Annem ismini ebede yazmak isterim
Mezara değil.
(Fatma Gedikoğlu 1894-1946)

KAYNAKÇA

ARSLAN, Hasan (derleyen.) (1968): "Cenaze Merasimi". Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: YB1968.0442 (Derleme yeri: Çorum-Osmancık ilç.)

ASLIHAK, Tülay (derleyen) (2000a): "Ölüm". Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: YB2000.0031 (Derleme yeri: Çorum-Merkez-Büğet Köyü)

ASLIHAK, Tülay (derleyen.) (2000b): "Ölüm Adetleri (Mezar ve Mezartaşları)". Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: YB2000.0045 (Derleme yeri: Çorum-Merkez Hıdırlık, Ulu Çiftlik Çayırı Mezarlığı)

ASLIHAK, Tülay (derleyen) (2003): "Ölüm Adetleri". Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: YB2003.0041 (Derleme yeri: Çorum-Merkez Konaklı Beldesi)

AYHAN, Mustafa (2002): Geçmişten Geleceğe, Etonya, Hüseyinabad, ALACA. Yozgat: Vizyon Matbaacılık.

ÇELİK, Çetin (derleyen) (1997): "Halk Kültürü Alan Araştırması". Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: YB1997.0138 (Derleme yeri: Çorum-Merkez Sarımbey)

DURDU, Aydın (derleyen) (2004): "Ölüm İnançları". Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: MD2004.0023 (Derleme yeri: Çorum-Alaca-Alacahöyük)

DURDU, Bircan (derleyen) (2004a): "Ölüm Gelenekleri" . Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: MD2004.0041-0043 (Derleme yeri: Çorum- Bayat-Eskialibey Beldesi)

DURDU, Bircan (derleyen.) (2004b): "Ölüm Gelenekleri" . Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: MD2004.0043-0044 (Derleme yeri: Çorum-Mecitözü-Elmapınarı Köyü)

DURDU, Bircan (derleyen) (2004c): "Ölüm Gelenekleri" . Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: MD2004.0044-0046 (Derleme yeri: Çorum-Alaca-Küre Köyü)

DURDU, Bircan (der.) (2004d): "Ölüm Gelenekleri" . Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: MD2004.0046-0047 (Derleme yeri: Çorum-Boğazkale ilçesi)

DURDU, Bircan (derleyen) (2004e): "Ölüm Gelenekleri" . Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: MD2004.0048 (Derleme yeri: Çorum-Kargı ilçesi)

DURDU, Bircan (derleyen) (2004f): "Ölüm Gelenekleri" . Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: YB20005.0089 (Derleme yeri: Çorum-Mecitözü-Boğazkaya Köyü)

DURDU, Bircan (derleyen) (2004g): "Ölüm Gelenekleri". Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: YB20005.0090 (Derleme yeri: Çorum-Alaca-Kalecikkaya Köyü)

DURDU, Bircan (derleyen) (2004h): "Ölüm Gelenekleri" . Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: YB20005.0094 (Derleme yeri: Çorum-Oğuzlar ilçesi)

DURDU, Bircan (derleyen) (2004ı): "Ölüm Gelenekleri" . Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: YB20005.0091 (Derleme yeri: Çorum-Boğazkale-Evren Beldesi)

DURDU, Bircan (derleyen) (2004i): "Ölüm Gelenekleri" . Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: YB20005.0092 (Derleme yeri: Çorum-Laçın ilçesi)

DURDU, Bircan (derleyen) (2004j): "Ölüm Gelenekleri" . Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: YB20005.0093 (Derleme yeri: Çorum-İskilip ilçesi)

DURDU, Bircan (derleyen.) (2004j): "Ölüm Gelenekleri" . Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: YB20005. (Derleme yeri: Çorum-Uğurludağ-Aşılıarmut Köyü)

ER, Piri (derleyen) (1994a): "Ölüm Adetleri". Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: B1994.0251-0252 (Derleme yeri: Çorum-Kargı-Gökçedoğan köyü)

ER, Piri (derleyen) (1994b): "Ölüm Adetleri". Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: B1994.0263-0265 (Derleme yeri: Çorum-Sungurlu-Aşağı Fındıklı köyü)

ER, Piri (1996): "Çorum İli Alaca İlçesi Eskiypapar Köyünde Alevi İnançları". Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1995: 79-94

GÖL, N. Zeynep ÖZÇÖREKÇİ (derleyen) (1989): "Ölüm Adetleri". Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: YB1989.0193 (Derleme yeri: Çorum-Alaca-Alacahöyük)

GÖL, N. Zeynep ÖZÇÖREKÇİ (derleyen) (1994): "Ölüm Gelenekleri". Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: B1994.0289-0290 (Derleme yeri: Çorum-Ortaköy-Karahacıp köyü)

KOŞAR, Dr. Hamit Zübeyir (1951): Anadolu'nun Etnografya ve Folkloruna Dair Malzeme I, Alacahöyük. Ankara: TTK Yayınlarından VII. Seri-No:21, ss.33-35

FOTOĞRAFLAR

1. ÇELİK, Çetin (çek.) (1987): "Ölüm Adetleri, Köy İmamı Musa Cömert Ölünün Üzerinde Yıkandığı Teneşir Tahtası ve Tabut ile Birlikte". Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: S1987.0297 (Çekim yeri: Çorum-Mecitözü-Kozören Köyü)
2. DURDU, Bircan (çek.) (2004): "Mezar". Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: S2004.1414 (Çekimi yeri: Çorum-Alaca-Küre)
3. DURDU, Bircan (çek.) (2004): "Mezar". Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: S2004.1422 (Çekimi yeri: Çorum-Kargı ilç.)
4. DURDU, Aydın (çek.) (2004): "Ölüm İnançları". Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: S2004.1354 (Çekimi yeri: Çorum-Alaca-Büyük Keşlik Köyü)
5. DURDU, Bircan (çek.) (2004): "Erkek Mezarı". Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: S2004.1420 (Çekimi yeri: Çorum-Kargı ilç.)
6. DURDU, Bircan (çek.) (2004): "Mezarlık". Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: S2004.1398 (Çekimi yeri: Çorum-Mecitözü-Elmapınarı Köyü)
7. DURDU, Bircan (çek.) (2004): "Mezar". Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: S2004.1396 (Çekimi yeri: Çorum-Bayat-Eskialibey Beld.)
8. DURDU, Bircan (çek.) (2004): "Mezar". Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi: S2004.1401 (Çekimi yeri: Çorum-Mecitözü-Boğazkaya Köyü)